STE EN HUIS MEURS
376|2019

VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST: TRENDLIJNEN STICHTSE VECHT

CULTUURHISTORISCHE EN LANDSCHAPPELIJKE TRENDLIJNEN

April 2019

De ‘snelle Vecht’ (in roze) en de ‘langzame Vecht’ (in blauw en groen).

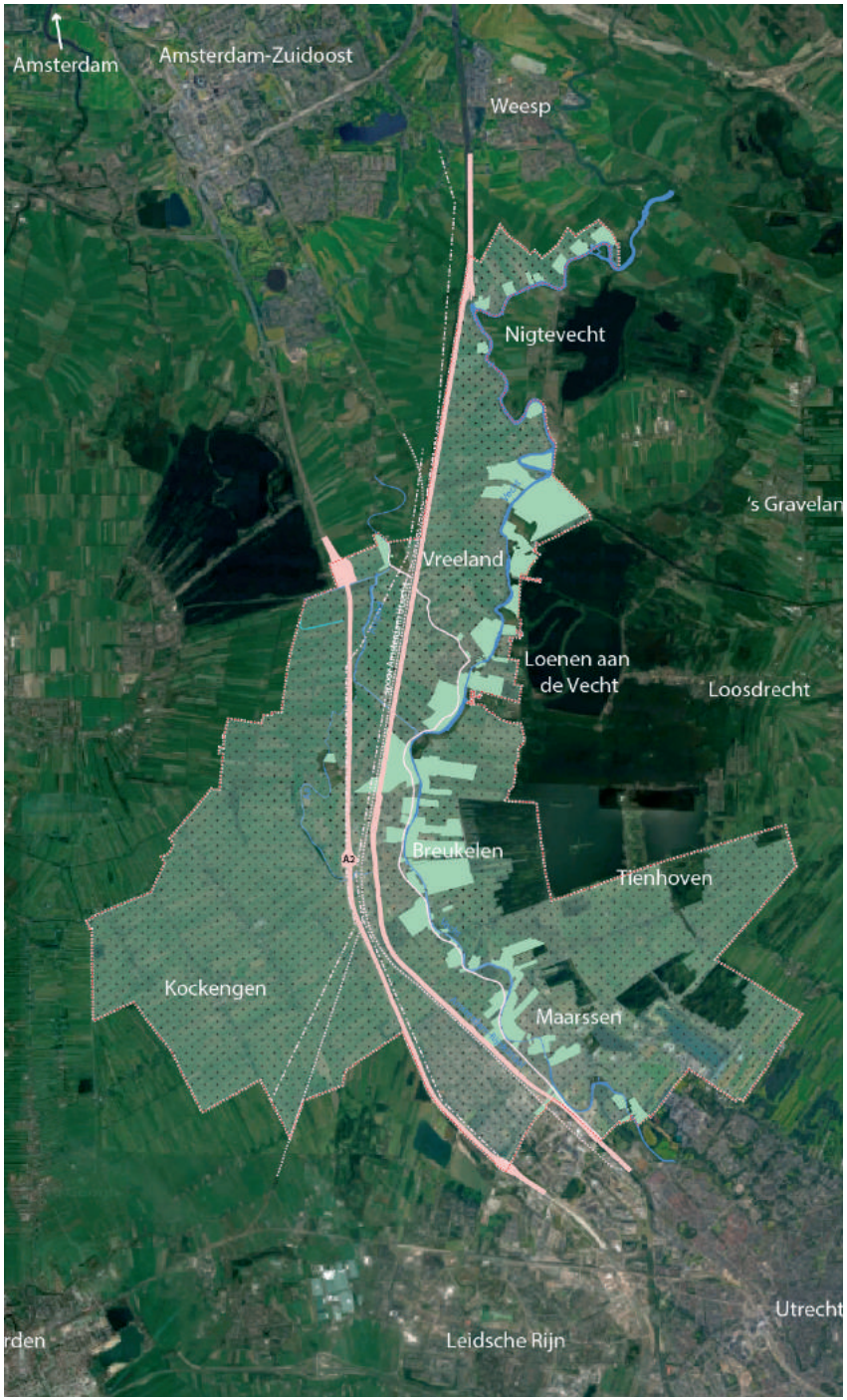

INHOUD

VOORWOORD	**05**
INLEIDING	**07**
DE TRENDLIJNEN	
1 HET WATERSYSTEEM	**11**
2 (RIVIER)DORPEN	**19**
3 VEENONTGINNINGEN	**23**
4 BUITENPLAATSEN	**27**
5 WATERLINIES (OHW/NHW)	**31**
6 GROTE INFRASTRUCTUUR	**35**
7 SUBURBANISATIE EN INDUSTRIALISATIE	**41**
8 HET RECREATIELANDSCHAP	**45**
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	**49**
BRONNEN	**50**
COLOFON	**51**

Kockengen en Bijleveld.

VOORWOORD

Ter voorbereiding op de omgevingsvisie voor Stichtse Vecht zijn we in 2017 gestart met het opstellen van de trendlijnen voor Stichtse Vecht. Gewerkt werd in een projectteam, waarin van meet af aan diverse erfgoedpartijen waren vertegenwoordigd. De opdracht werd uitgevoerd door het bureau SteenhuisMeurs. Dit bureau richt zich op het inzetten van cultuurhistorisch onderzoek in actuele ruimtelijke opgaven.

Wij bedanken iedereen die heeft meegewerkt aan de totstandkoming van het rapport. In het bijzonder bedanken wij Janine van Doesburgh van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake en Steven de Clercq van de Vechtplassencommissie voor hun inbreng in het projectteam. Ook bedanken wij de expertgroep, waarin elf externe deskundigen vertegenwoordigd waren, die zijn geraadpleegd voor de feedback op de concepttrendlijnen. Uiteraard bedanken wij ook de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE) die deze pilot mede mogelijk gemaakt heeft en heeft meegedacht in het traject.

Samenstelling projectgroep

Valesca van den Bergh	gemeente (projectleider)
Niels van den Berg	gemeente
Sharief Gulzar	gemeente
Steven de Clercq	Vechtplassencommissie
Janine van Doesburgh	Oudheidkundig Genootschap Niftarlake

Het grondgebied van Stichtse Vecht in 1719.

Het grondgebied van Stichtse Vecht in 1850.

Het huidige grondgebied van Stichtse Vecht.

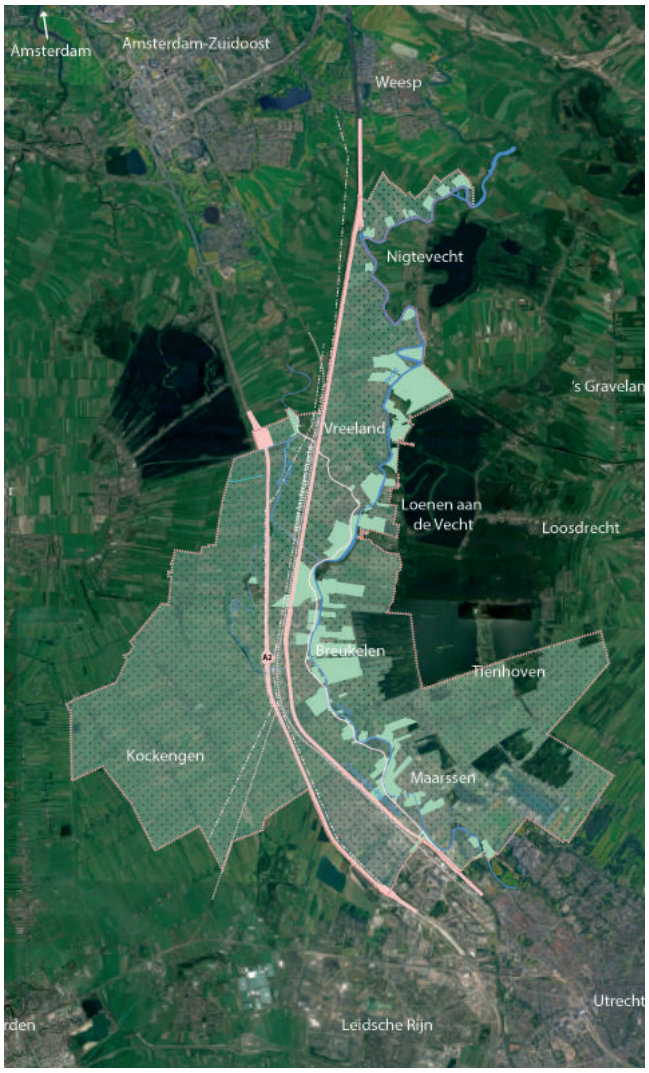

INLEIDING

In 2021 wordt de Omgevingswet van kracht. Stichtse Vecht bereidt zich hierop voor. In de nieuwe wet is vastgelegd dat alle gemeenten voor hun hele grondgebied een omgevingsvisie moeten opstellen. Dit is een strategische visie voor de lange termijn voor de gehele fysieke leefomgeving. Dit is de samenvatting van het trendlijnenrapport dat is opgesteld als onderlegger voor de omgevingsvisie.

Het trendlijnenrapport laat zien hoe het grondgebied van Stichtse Vecht zich door de wisselwerking van mens en natuur heeft ontwikkeld. Het geeft inzicht in de manier waarop het verleden doorwerkt in onze huidige leefomgeving. Dit zijn de trendlijnen van Stichtse Vecht die het vertrekpunt voor de toekomst vormen. De trendlijnen helpen ons om weloverwogen keuzes te maken in de omgevingsvisie, vanuit de eigen kracht en cultuurhistorische rijkdom van de gemeente.

Stichtse Vecht is een bijzondere gemeente vanwege het unieke landschap, het vele erfgoed, de historische dorpskernen, de buitenplaatsen, oude boerderijen, de bijzondere verkavelingspatronen etc. Daarom is Stichtse Vecht door de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed verkozen tot een van de pilotgemeenten om erfgoed in de ruimtelijke ordening in te brengen, specifiek voor de omgevingsvisie. De rijksdienst gebruikt de resultaten van de pilots en zal deze ter lering en inspiratie publiceren.

BELEIDSCONTEXT

De pilot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed kent haar basis in de Visie Erfgoed en Ruimte. Een van de uitgangspunten is dat erfgoed een vanzelfsprekende plaats krijgt in de ruimtelijke ordening. Centraal staat het in beeld brengen van de cultuurhistorische waarde en het ontwikkelen van een afwegingssystematiek om die waarde mee te wegen bij de keuzes over de ruimtelijke inrichting. Voor deze aanpak bestaat veel draagvlak in Nederland, maar in de praktijk is weinig ervaring hoe dit te doen. De rijksdienst ondersteunt een aantal pilotprojecten in Nederlandse gemeenten, waarin wordt gezocht naar manieren om het erfgoed in te brengen in de ruimtelijke ordening, waaronder de omgevingsvisie.

De trendlijnen bouwen voort op keuzes en projecten die de gemeente Stichtse Vecht eerder maakte. In ‘Focus op morgen, 2013-2040’ staat dat de ligging en rijke historie van de gemeente bepalend is voor de kernkwaliteiten. Het gaat volgens Hans Mommaas, directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving, om wat je bent als streek. Op je eigenheid kan je verder bouwen. Die eigenheid werd door Marinke Steenhuis (SteenhuisMeurs) beschreven in een narratief voor Stichtse Vecht met acht verhaallijnen, als onderdeel van de Ambitienota Cultuur 2017. In het collegewerkprogramma 2018 - 2022 is opgenomen om de verhaallijnen ruimtelijk te vertalen naar trendlijnen, die als basis dienen voor de omgevingsvisie. Belangrijke basisdocumenten die gebruikt zijn voor het opstellen van de trendlijnen zijn de Cultuurhistorische Waardenkaart (2016) en de bodemopbouw en doorsnede van de gemeente.

DE TRENDLIJNEN VAN STICHTSE VECHT

Bijzonder is dat Stichtse Vecht twee systemen en snelheden naast elkaar kent, de ’langzame Vecht’ en de ’snelle Vecht’ (grote infrastructuur) – ‘het leven op twee snelheden’. Op de ene plek lijkt het wel of de tijd eeuwen heeft stilgestaan, met de oude tuinen en dorpen. Op de andere plek is de dynamiek alom. Tezamen vormen deze grotere structuren de trendlijnen van Stichtse Vecht en zorgen zij voor een uitzonderlijke kwaliteit. De grote waarde en potenties komen als eerste aan bod in voorliggend rapport. Vervolgens worden acht trendlijnen besproken.

De acht trendlijnen die we in Stichtse Vecht hebben zijn gebaseerd op de verhaallijnen, die ontwikkeld zijn door Marinke Steenhuis en zijn beschreven in het boekje *De kracht van Stichtse Vecht, landschap en cultuurhistorie* (Steven de Clercq en Juliette Jonker-Duynstee, uitgave van Stichting het Vechtsnoer, 2018). Dit boekje beschrijft op inspirerende wijze hoe de gemeente is geworden tot wat ze nu is. Iedere verhaallijn heeft zijn eigen dynamiek, maar ook zijn eigen schaal en ruimtelijke logica. De verhaallijnen zijn omgezet tot trendlijnen. Het boekje is het naslagwerk voor verdere achtergronden over de trendlijnen.

In het rapport worden de trendlijnen een voor een behandeld. De opzet is steeds eender, waarbij "**verleden - heden - toekomst**" per trendlijn als volgt zijn uitgewerkt:

- **Verleden**: In een korte introductie wordt de historische en ruimtelijke essentie van de trendlijn neergezet en worden de uitzonderlijke kwaliteiten beschreven.
- **Heden**: Het heden is omschreven in de knelpunten en het huidig krachtenveld. Het krachtenveld laat zien welke ontwikkelingen momenteel in een trendlijn spelen en wat zich daar wel of niet in voegt – gegeven de bestaande kwaliteiten. Bij de beschrijving van het krachtenveld wordt ook een relatie gelegd met actuele opgaven waar de gemeente voor staat.
- **Toekomst**: dit is de 'agenda cultuurhistorie'. De agenda geeft aan wat de ambitie vanuit cultuurhistorie is in relatie tot nieuwe opgaven.

Vanuit het verleden, heden en toekomst volgen in het slothoofdstuk conclusies en aanbevelingen voor de omgevingsvisie.

TRENDLIJNEN ALS ONDERLEGGER VOOR DE OMGEVINGSVISIE

Het trendlijnenrapport is een mooi vertrekpunt voor de omgevingsvisie. De trendlijnen zijn een 'gegeven', ofwel de grondplaat die als uitgangspunt gaat dienen. Hiermee spelen we direct in op de nieuwe Omgevingswet die verlangt dat cultuurhistorie een uitgangspunt is bij ruimtelijke ontwikkelingen. Er worden in het rapport aanbevelingen gedaan voor de omgevingsvisie die kunnen helpen bij de visie- en beleidsvorming. Nadrukkelijk zijn geen keuzes gemaakt die een integrale belangenafweging vereisen, want dit komt pas in de omgevingsvisie zelf aan bod.

In het rapport is een relatie gelegd met de opgaven waar de gemeente voor staat en de cultuurhistorische ontwikkeling. Opgaven waar het om gaat zijn bijvoorbeeld de energietransitie, de woningbouw en economische opgave, welke vanuit de regio naar de gemeente toe komt (het gaat om een opgave van ruim 100.000 woningen en 80.000 arbeidsplaatsen voor de regio tot 2040) en de bodemdaling en de gevolgen daarvan voor de landbouw. Door de trendlijnen te gebruiken bij de integrale afweging over deze opgaven kunnen ontwikkelingen zo goed mogelijk aansluiten op de kwaliteiten die er al zijn. Het gaat erom de afwegingen in samenhang te bezien. Per trendlijn worden suggesties gedaan wat betreft maat, schaal en karakter van ingrepen in het landschap. De trendlijnen voeden de discussie in relatie tot de cultuurhistorische rijkdommen van de gemeente. Het betekent dus niet dat de trendlijnen bepalen waar iets kan en waar niet.

GROTERE WAARDES EN POTENTIES

Het landschap van Stichtse Vecht is een erfenis die tot de ijstijd teruggaat. De gletsjers uit Scandinavië duwden de grond voor zich uit. Toen het ijs smolt, bleven de heuvels van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug over. Het smeltwater bouwde onze Delta en de duinenrij op, waarachter het veengebied zich ontwikkelde. Door de werking van het water en de invloed van de mens, veranderde dat moeras in de loop van vele eeuwen tot het geliefde landschap van Stichtse Vecht. Langs de rivieren vestigden zich de eerste mensen in het gebied. De rivieren (de huidige Vecht, Aa en Angstel) vormden de verbinding met de buitenwereld. De oeverwallen gaven de inwoners beschutting en droge voeten. Er kwamen dorpen, kastelen, buitenplaatsen en later ook waterlinies. Het moerassige veengebied werd tot ontginning gebracht. Door turfwinning ontstonden veenplassen. Soms bestaan die nog, soms zijn ze drooggemalen. Het veenmoeras aan de westzijde van de Vecht werd door ontwatering voor de landbouw geschikt gemaakt. Alle veenontginningen leidden tot bodemdaling. Hierdoor liggen de rivieren nu relatief hoog in hun omgeving. De dwarsdoorsnede die zo ontstond, is tussen Maarssenbroek en Breukelen nog goed zichtbaar. Centraal ligt de Vecht, met de linten van dorpen en buitenplaatsen. Aan de oostzijde ligt een veengebied met plassen, droogmakerijen en veenverkavelingen dat oploopt in de richting van Gooi en Heuvelrug. Aan de westzijde van de Vecht komen eerst de Vechtweides en dan een veengebied met middeleeuwse ontginningen. Elk veengebied is anders verkaveld (o.a. met cope- en blokverkavelingen) en heeft zijn eigen cultuur: door verschillen in de ontginning is bijvoorbeeld de dorpskern van Kockengen heel anders dan het lintdorp Tienhoven. Het landschap van de rivieren en een palet van veenontginningen vormen de 'grondplaat' van Stichtse Vecht.

DE 'LANGZAME VECHT' EN DE 'SNELLE VECHT'

Vanaf de negentiende eeuw werden ten westen van de Vecht moderne verbindingen tussen Utrecht en Amsterdam gerealiseerd: straatweg, spoor, kanaal, snelweg en hoogspanningsleiding. Parallel aan de 'langzame Vecht' van de dorpen en buitenplaatsen, ontstond zo een 'snelle Vecht' van infrastructuur. De 'langzame Vecht' heeft een kleinschalig landschap met een afwisseling van dorpen, buitenplaatsen, kastelen en boerderijen. Je voelt er de geschiedenis van al die eeuwen. Hier zien we sterke verwevenheid van functies (wonen, werken en recreatie) die zich aan de rivier vestigden, het omliggende landschap en de Vecht. Zo is er bijvoorbeeld een sterke oriëntatie

van de dorpen en de buitenplaatsen op de Vecht en zijn er zichtlijnen en doorlopende landschappelijke structuren van de buitenplaatsen en de waterlinies richting de omgeving. Het veenweidegebied aan de westzijde van de grote infrastructuur is daarentegen veel meer een geïsoleerd gebied. De doorsnijding met de snelweg, spoorweg en kanaal is hier mede de oorzaak van. Het gebied straalt een haast ongekende rust uit.

De ‘snelle Vecht’ is een grootschalig landschap, een bundel verbindingen en snelweglocaties. Het is een modern landschap dat nog lang niet af is. Je voelt er de dynamiek en de snelheid van verandering. Wel zie je op veel plekken het oude veenlandschap nog terug tussen de infrastructuren. Het is lastig om de gemeente van oost naar west te doorkruisen, omdat de moderne infrastructuur een barrière vormt.

In bepaalde delen van de gemeente liggen de ‘langzame Vecht’ en de ‘snelle Vecht’ echt naast elkaar en zijn zij slechts verbonden door fysieke infrastructuur. Hier zijn de dorpskernen nog veel meer oorspronkelijk gebleven. In andere delen zijn de structuren veel meer verweven. Dat zien we bij Maarssen en Breukelen, waar de dorpen flink zijn uitgebreid. Hier is bij de treinstations en snelwegtoegangen en langs het kanaal meer stedelijkheid gekomen, denk aan hoogbouw, industrieën en bedrijventerreinen.

LEVEN OP TWEE SNELHEDEN

Het heeft iets merkwaardigs, die twee systemen en snelheden naast elkaar. Samen geven de ‘langzame Vecht’ en de ‘snelle Vecht’ de gemeente een grote kwaliteit. De moderne verbindingen maken dat Stichtse Vecht optimaal aangesloten is op de rest van de Randstad. Het oude landschap zorgt voor een aangename leefomgeving met voorzieningen, natuur en cultuur. Als je verder inzoomt, blijken beide bundels onderverdeeld in verschillende sferen en structuren. Het is de rijke erfenis uit het oude en recente verleden. Binnen de Randstad komt zo’n rijke schakering van sferen en snelheden verder niet voor. Dit is de unieke waarde van Stichtse Vecht: de hypermoderne en de historische structuren liggen zij aan zij.

Omdat de ‘langzame Vecht’ en de ‘snelle Vecht’ beide hun bijzondere kwaliteiten hebben, moeten we er naar streven de kenmerken in stand te houden. Dit betekent dat nieuwe ontwikkelingen in lijn met schaal, maat en logica van de trendlijnen ontwikkeld moeten worden.

Hieronder worden de acht trendlijnen uitgewerkt. Dit zijn:

- Het watersysteem
- (Rivier)dorpen
- Veenontginning
- Buitenplaatsen
- Waterlinies (OHW en NHW)
- Grote infrastructuur
- Suburbanisatie en industrialisatie
- Het recreatielandschap

Boven: panorama van de Vecht ter hoogte van de ‘Boerenvecht’.

Onder: de Vecht bij Nieuwersluis.

TRENDLIJN WATERSYSTEEM

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- waterlopen
- veenplassen
- kleigronden
- veengronden
- zandgronden
- antropogeen
- oeverwallen

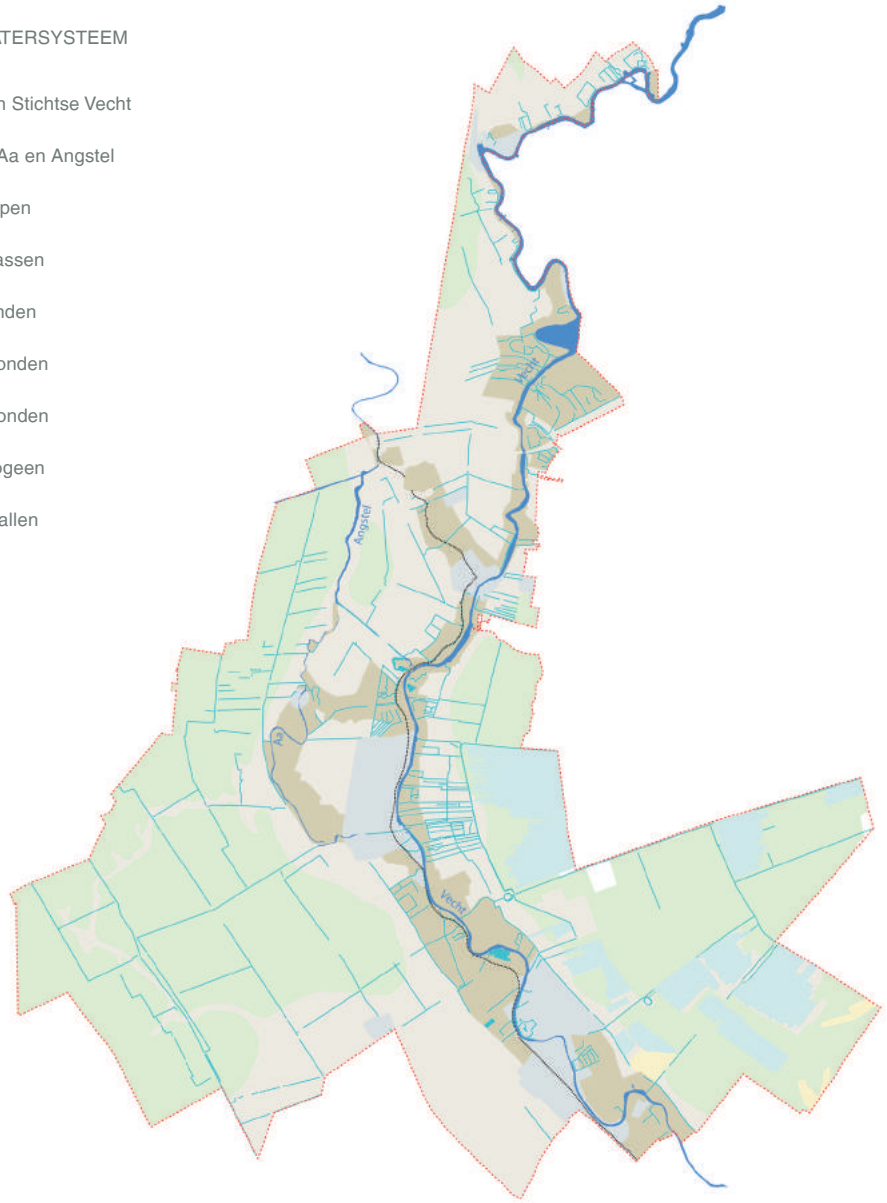

1. HET WATERSYSTEEM

HET WATERSYSTEEM ALS BASIS VAN HET CULTUURLANDSCHAP

Een belangrijk aspect van Stichtse Vecht is het fijnmazige watersysteem bestaande uit de rivieren, vaarten, weteringen en houtkaden. De basis voor dit watersysteem ligt in het landschap, dat vanaf de stuwwal (Gooi en Heuvelrug) naar het westen afloopt. Hier vonden de rivieren Vecht, Aa en Angstel hun loop. De hoger gelegen veengebieden waterden via deze rivierdalen af. Vanaf de Romeinse tijd werd het watersysteem uitgebreid en verfijnd door toedoen van de mens, bijvoorbeeld voor de ontginning van Vecht- en veenweidegebieden. De bodemvorming en het watersysteem zijn de ruimtelijke dragers van de Vechtstreek en de landschappen die het gebied uniek maken. De rivieren en oeverwallen groeiden uit tot belangrijke (handels- en transport)verbindingen, strategische plekken voor kastelen en verdedigingslinies en vestigingsplaats voor dorpen, kerken, buitens, steenfabrieken, landbouw, natuur en recreatie. Tegenwoordig is de Vechtstreek een rijk en gevarieerd cultuurlandschap, met oeverwallen en groene veenweidegebieden. Als gevolg van ontginning, vervening, bemaling en turfwinning is het landschap ‘omgekeerd’: de rivieren en oeverwallen liggen nu relatief hoog in het landschap, terwijl de achterliggende veengebieden zijn weggezakt en tot water verworden. De wereld langs de rivieren oogt pittoresk en kleinschalig. Met de aanleg van het Merwedekanaal verloor de Vecht haar functie als voornaamste transportweg. De Vecht wordt tegenwoordig vooral gebruikt door de recreatievaart. Rondom de snelweg, het kanaal en de spoorlijnen vinden grote en snelle ruimtelijke ontwikkelingen plaats, zoals de ontwikkeling van bedrijventerreinen en hoogbouw. Langs de rivieren spelen evenwel veel ruimtelijke opgaven, ingegeven door onder meer de drukte op en om de rivieren, de wateropgave, voortgaande verstedelijking, toenemende recreatiedruk en omvorming van de landbouw. De bebouwde omgeving concentreert zich nog altijd langs de Vecht, wat problemen met zich mee brengt omdat de bestaande infrastructuur de druk moeilijk aankan. In de ontginningen buiten de stroomruggen is met name inklinking en bodemdaling een urgente opgave.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- De bodemgesteldheid en het watersysteem van rivieren en afwateringssystemen vormen de ruimtelijke dragers van de Vechtstreek. Deze structuur is sterk verweven met de andere trendlijnen. Een kenmerkende dwarsdoorsnede van oost naar west loopt tussen Maarssenbroek en Breukelen door: hier is goed zichtbaar hoe bepalend de bodemgesteldheid is geweest voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de streek. De stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug was er eerder dan de rivieren. Ook heeft het gebied in het oosten een andere opbouw qua ondergrond en draag- en vestigingsvermogen en watereigenschappen dan de westzijde.
- De rivieren zijn de ruggengraat van het landschap. Op de oeverwallen (ook van verdwenen rivieren zoals in Kockengen) en op plekken waar rivieren samenvloeiden ontstonden nederzettingen, kerken, kastelen en buitens.
- Zoals de rivieren de ruggengraat van het landschap vormen, zo vormen de sloten, vaarten en weteringen de aderen in het ontginningslandschap van het veenweidegebied. Zij laten zien hoe het veenmoeras is ontgonnen en in cultuur is gebracht.
- Elke rivier (Angstel, Aa en Vecht) heeft een eigen karakter. Opvallend is dat het rivierlandschap vanaf de zeventiende eeuw stedelijke functies kreeg en sterk door particulieren is vormgegeven. De Vecht, de Angstel en de Aa zijn in feite een en dezelfde veenstroom die al heel lang geleden een verbindingsfunctie had. Tegenwoordig is de Vecht een pronkrivier en hebben de Angstel en de Aa een meer bescheiden en landelijk karakter.
- Het landschap van de stroomruggen is divers: de stevige oeverwal vormt de natuurlijke dijk van de rivier, achter de oeverwal bestaat het landschap uit komgronden, ook wel het ‘oude land’, met een onregelmatige blokverkaveling. Dit is het decor waarin buitenplaatsen, parken, boomgaarden, kleine dorpen, buurtschappen, de waterlinies en recreatiegebieden ontstonden.
- Ter weerszijden van de rivieren liggen de grote ontginningen van het veenmoeras. Zij worden gekenmerkt door hun gegraven waterstructuur (zie trendlijn ‘veenontginningen’). Achter de oeverwallen, waar de ondergrond bestaat uit klei op veen, ligt het regelmatige ontginningslandschap van de Vechtweiden, herkenbaar aan zijn steile slootkanten. Verder van de rivier vinden we de veenweiden.
- Het veenweidegebied kent grote verschillen in de verkaveling tussen de westzijde en de oostzijde van de Vecht. Aan de westzijde vinden we de regelmatige zes-voorling of cope verkaveling met lintdorpen langs de ontginningsassen; aan de oostkant speelt de opstrekkende verkaveling vanaf de Vecht naar verdwijnpunten. Grote stukken zijn verveend, tot plas geworden met trekgaten en legakkers, of weer ingepolderd.
- De polders werden omsloten door houtkaden, ontsloten door weteringen en bemalen door windmolens.

De verschillende gedaantes van het watersysteem.

ADERS VAN HET VEEN

Afwatering van de voormalig hoge veengronden en inmiddels dichtgeslibde meren.

STRATEGISCHE HANDELSLINIE

Met handelsplaatsen langs de rivier en (verdwenen) kastelen.

Elke polder was een eenheid op zich. Een heel gaaf voorbeeld van zo'n watersysteem is Polder Kockengen. Later ontwikkelde zich aan de westzijde het waterafvoerpatroon op de grens van het graafschap Holland en het bisdom Utrecht. De verschillende oplossingen voor waterafvoer pal naast elkaar (de Heicop en de Bijleveld) met hun verbinding naar de Amstel respectievelijk de Kromme Rijn zijn een belangrijk historisch verhaal qua geschiedenis en qua vormend waterbeheer.

- Het cultuurlandschap van de Vecht kan (in de gemeente Stichtse Vecht) worden verdeeld in twee verschillende sferen, die samenhangen met de breedte van de stroomrug. Deze sferen zijn de zogenaamde Boerenvecht (in het noorden) en de Herenvecht (in het zuiden). De kwaliteiten van de Boerenvecht zijn: boerderijlinten op de smalle oeverwallen ten noorden van Loenen met hun kleine maat en schaal. Hier is het contrast tussen de grote open ruimten en de compacte dorpen kenmerkend. Kwaliteiten van de Herenvecht: de brede oeverwallen huisvesten een groot aantal buitenplaatsen met parken en parkbossen aansluitend op de dorpen. De dorpen zijn compacte vestigingsplaatsen, ontstaan op strategische plaatsen zoals op hoge stroomruggen bij splitsingen in de watersystemen.
- Langs de rivieren is een relatief lage ruimtelijke dynamiek; het historische cultuurlandschap is nog steeds goed te herkennen. Dit landschap is gelaagd, pittoresk en kleinschalig van karakter.
- De rivieren en de waterstructuur in de ontginningen hebben verschillende rollen: veenader, ontginningsbasis, waterafvoer, handelsweg, verdedigingslinie, pleziervaart en ecosysteem.
- Het profiel van de Vecht is een combinatie van landelijk en stedelijk: aan de westzijde de voormalige en representatieve Napoleonroute (de huidige Rijksstraatweg) en aan de oostzijde het informelere Zandpad (soms nog het jaagpad).
- Vechts groen: uniek aan de Vecht is de vermenging van (door particulieren) aangeplant groen (bomen en hagen), gericht op de esthetische kwaliteit, en het half-spontane, 'natuurlijke' groen. Langs de rivieren zijn de ontworpen landschappen met een parkachtige beplanting bij buitenplaatsen opvallend: rode beuk, kastanje, linde, treurwilg of exoten als gingko en moerascypres, stinzenplanten. Functioneel van aard zijn de boomgaarden, vaak onderdeel van buitenplaatsen of boerenerven. Minder opvallend, maar wel bijzonder is de inplant (met wat riet of knotwilgen) aan de slootinsteek. Ook bijzonder, maar soms zelfs in negatief opzicht, is de oeverbegroeiing zoals bitterling, bittere wilg, essen en elzen. Oorspronkelijk geplant als oeverbescherming en geregeld gesnoeid vanwege de trekvaart maar na de tijd van het jaagpad doorgeschoten, ontneemt deze begroeiing nu het zicht op de rivier.
- Langs de Vecht is karakteristieke dakpanbeschoeiing aanwezig als oeverbescherming van de rivier. Deze wordt vaak door stobben van bomen langs de oever bij elkaar gehouden. Deze pannenbeschoeiing is te danken aan de tal van pannen en steenfabricages die vanaf de middeleeuwen verrezen langs de rivier. De klei voor de productie werd op diverse plekken vanaf de oeverwallen afgegraven. De afgekeurde pannen uit de pannenindustrie werden vaak verwerkt in de oeverbeschoeiingen.

KNELPUNTEN

- De noord-zuid gerichte bundel grote infrastructuur (A2, spoorweg en Amsterdam-Rijnkanaal) en de oost-west gerichte verbindingen (N201, N401 en N230) met de ruimtelijke dynamiek daaromheen verzwakken de leesbaarheid en samenhang van het watersysteem. Het gaat hierbij om het gebied tussen de Vecht en de grote infrastructuren, zoals de onderbreking van de verbinding bij de omgeving van het knooppunt Breukelen, de kruising met A2 ten noorden van Nieuwer ter Aa en de kruising N201 tussen Loenersloot en Vreeland.
- Van rivierdal naar rivierdijk: de inverse van het landschap waardoor de rivieren nu hooggelegen elementen in het landschap zijn geworden. De Vecht is met het Amsterdam-Rijnkanaal een boezemwater geworden waar het overtollige water uit de lager gelegen weilanden op wordt uitgeslagen voordat het wordt afgevoerd (uit de Vechtstroom, Amsterdam-Rijnkanaal). In geval van droogte kan het water worden gebruikt voor suppletie. Het verschil in waterpeil tussen de Vecht en de Vechtplassen is nu bijna anderhalve meter. Om deze hoogte te overbruggen (wegpompen) is veel energie nodig. Het hoogteverschil heeft ook consequenties voor de beleving van het landschap en de waterveiligheid (het is lastiger geworden water weg te krijgen).
- Afname van ecologische waarde: de Vecht is net als de grote infrastructuren een barrière voor ecologische verbindingen geworden door versnippering van natuurgebieden, de matige waterkwaliteit, het onnatuurlijke peilbeheer, harde oeverbeschoeiing, verstedelijking (woonboten) en recreatiedruk (pleziervaart).

ONTGINNING EN AFWATERING

Ontginning van de komgronden en veengebieden haaks op de rivieren.

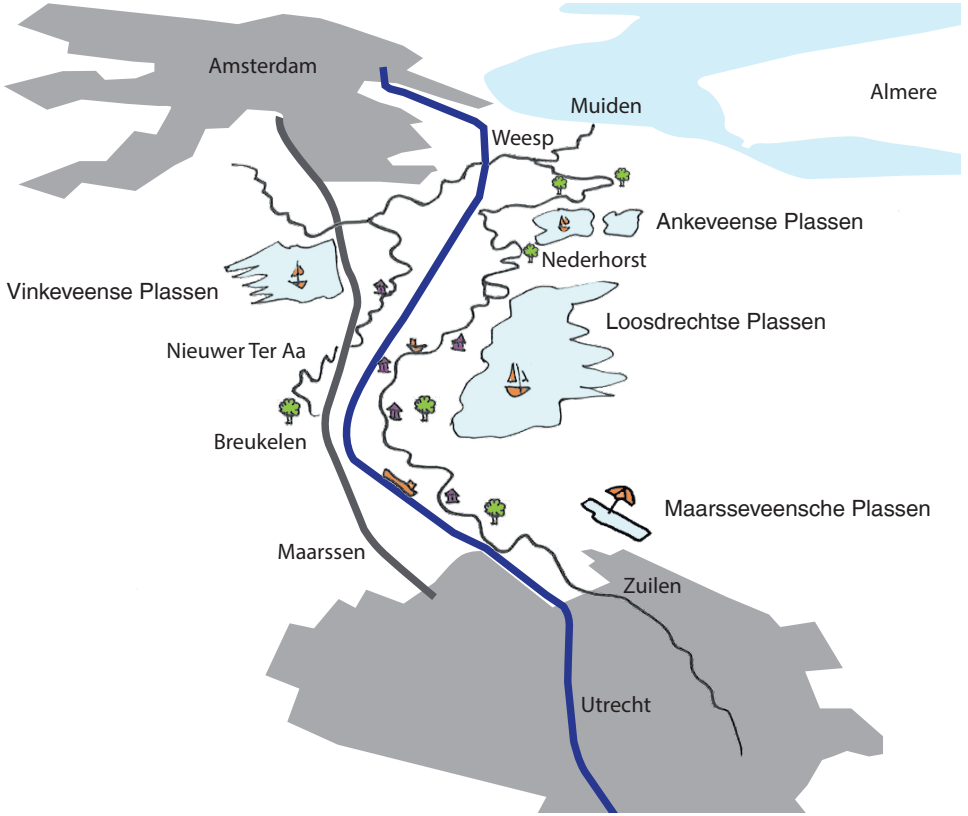

LANGZAME ROUTE

Rivieren als langzame routes naast een corridor van snellere infrastructuur. Door turfwinning zijn veenplassen ontstaan.

- Verslechtering van de zichtrelatie tussen de Vecht en het achterland en afnemende toegankelijkheid/ beleving van de rivieroevers langs de Vecht. De oever heeft een meer afgesloten karakter gekregen door privaat gebruik/eigendom (bijvoorbeeld door heggen en schuttingen tussen jaagpad en Vecht en botenhuizen in de Vecht). Na het opheffen van het jaagpad is de oever van de Vecht op sommige plaatsen dichtgegroeid met beplanting en verdicht met bebouwing.

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
Door voortdurende ruimtelijke ingrepen (grote en kleine) verandert het cultuurhistorisch landschap, met het risico van nivellering. Te denken valt hierbij aan: verbreding van het wegprofiel langs de rivieren, het dichtzetten van de doorzichten van de rivieren op het polderland, het omvormen van oude (boeren)erven naar woonbuurten met een grotere dichtheid, minder doorzicht en een luxe, niet landschappelijke uitstraling.

Suburbaan wonen (buiten de dorpskernen): dit is van invloed op de zichtbaarheid van het watersysteem, bijvoorbeeld in het Vechtweidegebied, waar de dorpen steeds verder uitbreiden. Bij de uitbreidingen van Breukelen en Maarssen is in het verleden bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het oorspronkelijke patroon van het watersysteem (onregelmatige verkaveling).

Mobiliteit
De grote infrastructuur doorsnijdt het watersysteem (A2, N201, N403, N230). Met name de dwarsverbindingen in oost-westrichting staan onder druk, mede door de toename van het verkeer. De verbreding en uitbreiding van het aantal verbindingen is ook in de toekomst een opgave, met toenemende consequenties voor het watersysteem (verkaveling Vechtweidegebied en overbrugging over de Vecht en Amsterdam-Rijnkanaal en de natuuropgave).

Wateropgave
Deze wordt steeds urgenter. Er is meer capaciteit nodig om water uit de polders weg te krijgen. Zeespiegelstijging en dus ook dijkverhoging (of andere maatregelen) zijn mogelijk in de toekomst noodzakelijk.

Bodemdaling en economie landelijk gebied:
Bestrijding van bodemdaling in het ontginningslandschap. Dit heeft grote consequenties voor het watersysteem en de landbouw.

Recreatie
Toename van recreatie en toerisme aan en op het water. Dit veroorzaakt drukte op het water (pleziervaart) en op de wegen (toename verkeer langs de Vecht). Het zet de leefbaarheid van de dorpen aan de Vecht onder druk.

Natuur
De kwaliteit van ecologische verbindingen en het water in de watersystemen vraagt verbetering. Voor een verspreiding van de natuur is het van belang de oost-west barrières zoveel mogelijk op te heffen. Daarnaast kunnen de rivieren en hun oevers dienst doen als corridor voor de verspreiding in noord-zuid richting.

Het watersysteem in het westelijk veenweidegebied.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Behoud de rivieren als ruimtelijke drager van het landschap. Hierbij hoort een lage ruimtelijke dynamiek (veel blijft hetzelfde) en overwegend kleinschalige ontwikkelingen.
- Koester de visuele relatie tussen rivier, oeverwallen en dorpen (het spel van openheid, doorkijkjes en verdichting). Dit is zichtbaar in de groene inrichting, alsmede de afwisseling en historische gelaagdheid van de bebouwing.
- Houd de balans tussen de verschillende soorten gebruikers in het cultuurlandschap. Van oudsher heeft het gebied zijn karakteristiek te danken aan de vele relatief kleine grondeigenaren die er hun vee hoedden (boeren) of hun bedrijf en (tweede) woning vestigden (burgers en buitenlui).
- Bouw voort op het historisch profiel van de watersystemen. Bij transformaties is het mogelijk om in het ontwerp de kwaliteit van de watersystemen als uitgangspunt te nemen. De rivieren liggen hoger in het landschap.
- Houd de verschillen in aard van de rivieren herkenbaar. Het profiel van de Vecht is een combinatie van landelijk en stedelijk: aan de westzijde de voormalige en representatieve Napoleonroute (de huidige Rijksstraatweg) en aan de oostzijde het informelere Zandpad (soms nog het jaagpad). De Vechtse oeverbeplanting, steigers en theehuizen, lage bebouwing aan weerszijden, afwisseling in open en dichte delen van het landschap (weides, parken en tuinen) dragen bij aan de combinatie van een stedelijk en landelijk karakter. De Aa en de Angstel liggen lager in het landschap. De profielen van deze rivieren zijn landelijker van karakter. Natuurlijke oeverbeplanting en de zichtrelatie met het open veenweidelandschap dragen bij aan dit karakter.
- Wonen (of andere nieuwe programma's) afstemmen op de landschappelijke kwaliteiten en de zichtlijnen tussen rivieren en landschap. Bewaak hierbij wel de grens tussen de rode en groene contouren.
- Koester de relatie tussen openbare ruimten, bijvoorbeeld wegen of pleinen en de Vecht (niet alle oevers privatiseren, verdichten of dichtzetten). Vroeger (en nu nog deels) was er een jaagpad. Door dit pad te behouden of te herstellen ontstaat er een kans om het contact tussen rivier en oeverwal te versterken.
- Houd verkavelingssytemen in stand en laat de ontwikkeling van het landschap blijvend zien in de oost-west lijn: Heuvelrug, Plassen, Vecht tot achter Polder Kockengen.

Boven: kasteel Gunterstein bij Breukelen.

Onder: de dorpskern van Loenen aan de Vecht.

TRENDLIJN RIVIERDORPEN

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- oeverwallen
- Vechtweide
- historische dorpskernen
- waterlopen
- verbindingswegen tussen de kernen

2. (RIVIER)DORPEN

DE PARELS VAN HET VECHTSNOER

De gemeente Stichtse Vecht telt twaalf oude dorpskernen, waarvan driekwart langs de rivieren de Vecht, Aa en Angstel: Nigtevecht, Vreeland, Loenen aan de Vecht, Nieuwersluis, Breukelen, Maarssen-Dorp, Oud Zuilen, Nieuwe ter Aa en Loenersloot. Elke kern is anders vanwege de historische ontwikkeling en bijzonderheden in de ruimtelijke opbouw. Samen vormen de oude dorpen een afspiegeling van de eeuwenlange geschiedenis van de streek. De nederzettingen ontstonden op de hoge oeverwallen als handelsposten, waar contact was met Romeinen, Friezen, Franken en Vikingen. In de Middeleeuwen was dit gebied militair belangrijk en werden bij dorpen en op strategische plaatsen kastelen gebouwd. Vanaf de zeventiende eeuw ontstonden de buitenplaatsen langs de Vecht, die zorgden voor een economische opleving en een haast stedelijk elan. De ontwikkelingen in de negentiende eeuw lieten minder sporen na in de dorpen. Door de schaalvergroting buiten het gebied te houden, bleef de schoonheid van de dorpen intact. De moderne infrastructuur ontstond ten westen van de Vecht. In de twintigste eeuw beleefden de dorpen een revival als suburbaan woongebied en toeristische bestemming. De dorpen zijn langs de rivieren geschakeld als de parels van een ketting, afgewisseld door buitens, parken en zichten op de open Vecht- en veenweidegebieden. De balans tussen cultuur en natuur, stad en land, handel en ontspanning en agrarisch gebruik en recreatie is een grote kwaliteit van Stichtse Vecht, die in de dorpskernen tot uiting komt. Maar tegelijk dreigen verstedelijking, recreatiedruk en verkeer in de Vechtstreek die balans te verstoren.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Oriëntatie op het water: de rivierdorpen vormen een kralensnoer langs de rivieren. Het snoer is op sommige delen verdicht en op sommige plekken open met doorzichten naar de Vecht- en veenweidegebieden.
- Een prominente ligging van de dorpen en kastelen aan de rivieren en kastelen die centraal in het dorp liggen, zoals Loenersloot en Oud-Zuilen.
- Een sterke ruimtelijke samenhang tussen de dorpskernen en de rivieren. De rivieren met oeverwallen vormen de ruggengraat van de dorpskernen. De dorpskernen zijn knooppunten waar historische lijnen samenkomen.
- Compacte dorpskernen met een kleinschalig stratenpatroon en voorname woonbebouwing met veel variantie in stijl en een hoge welstand. De straten zijn smal en vormen samen met een enkele openbare overtuin, hofje of kerkplein vaak de enige openbare ruimte.
- Dominante aanwezigheid van de kerktorens in het dorpssilhouet, als belangrijk oriëntatiepunt. Blikvangers zijn de kerken van Maarssen, Breukelen, Loenen aan de Vecht, Vreeland, Nigtevecht en Nieuwer ter Aa.
- Samenhang tussen de dorpskernen en de ontgonnen Vechtweiden en veenweidegebieden. De landschappen zijn met elkaar verweven door water- en wegstructuren in oost-west richting en zichtlijnen, en vormen een sterk contrast met de stenige dorpskommen.
- In Maarssen, Vreeland en Nieuwer Ter Aa ligt de dorpskern aan weerzijden van de rivier, waarbij het water een centrale plek inneemt. Opvallend is wel dat de bebouwing in Maarssen en Vreeland met de voorgevel naar het water is gekeerd, maar in de andere dorpen van het water is afgewend.

KNELPUNTEN

- Druk op het kleinschalige en pittoreske karakter van de dorpskernen door verkeer, verstedelijking, recreatie, functieverandering en parkeren.
- Verstoring van de zichtlijnen op de rivier en het achterliggende landschap door woonboten en dorpsuitbreidingen en begroeiingen.
- Spanning tussen wonen en toerisme in de dorpskernen. Met name in de dorpen aan de Vecht ervaart men overlast van toeristen, onder andere herrie, rommel en verkeersdrukte.
- Het (soms) ontbreken van een geleidelijke overgang van de historische dorpskernen naar de uitbreidingswijken, bijvoorbeeld in Maarssen en Breukelen.
- Verzakking van historische dorpskernen in het veenweidegebied, met name de dorpskern Kockengen heeft hiermee te kampen. Kockengen ligt op een oude stroomrug.
- Verschuiving van economische- en mobiliteitsvoorzieningen naar de corridor van infrastructuur (snelweg, kanaal en spoorlijn). Hierdoor blijft het voorzieningenniveau in de dorpskernen achter.

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
De dorpen verliezen eigenheid onder invloed van verstedelijkings- en recreatiedruk. De voorzieningen in de dorpskernen staan onder druk (o.a. afname van het aantal winkels) wat consequenties heeft voor de leefbaarheid en economische kracht van de dorpen.

De woonopgave binnen de dorpskernen richt zich op inbreiding en verdichting binnen de historische context. Buiten de kernen zal de woonopgave zich blijven richten op de herstructurering van bedrijventerreinen of uitbreidingen binnen de rode contouren. De relatie tussen de kernen en de nieuwe uitbreidingen wordt steeds minder belangrijk.

Wateropgave
Eventuele dijkversterking (wegens dijkverbetering en toenemend zwaar verkeer) dient heel zorgvuldig in de rivierdorpen te worden gerealiseerd.

Klimaatverandering leidt tot adaptieve maatregelen in de veenweidedorpen. Het vasthouden en afvoeren van overtollig water in de dorpen wordt een opgave.

Recreatie
Vrijetijds- en recreatiedruk genereert een vraag naar voorzieningen en leidt tot bestemmingen, die de aantrekkelijkheid van de dorpen kunnen vergroten, maar ook aantasten.

Energietransitie
Onder invloed van de energietransitie ligt er een uitdaging om een balans te vinden tussen verduurzamen van gebouwen en het bewaren van hun historisch karakter. Ook zal energiewinning een plek moeten vinden in het cultuurlandschap.

Cultuurhistorie en identiteit
Eventuele herbestemming van maatschappelijk en religieus vastgoed. Dit is een opgave die kansen biedt, zoals herbestemming van kerken, scholen en raadhuizen.

Natuur
In de loop van de tijd zijn kenmerkende landschapselementen, zoals boomgaarden, hakhoutbosjes en houtwallen verdwenen. Het terugbrengen van deze elementen zou voor meer biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit zorgen.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Historische kernen liggen op de oeverwallen van de rivieren. Oriëntatie op de rivieren is essentieel. Bouw voort op de samenhang tussen rivieren en dorpskern en de daarbij horende blikvanger zoals kerken, steegjes, bruggen, tuinen en kleinschalige bebouwing.
- Zorg dat de samenhang tussen de dorpskernen bewaard blijft en tegelijk de eigenheid ervan benadrukt wordt. Concreet gaat het om het vasthouden aan het verschil tussen rivierdorpen en veenweidedorpen, maar ook de aanwezigheid van kastelen, buitenplaatsen, een pittoresk dorpsbeeld, etc.
- Houd de balans tussen toerisme en wonen in de historische dorpskernen. De dorpen langs de Vecht zijn toeristische trekpleisters en woonkernen tegelijk.
- De nieuwe dorpsuitbreidingen komen steeds dichter bij de bundel van grote infrastructuren te liggen. Goede verbindingen tussen de historische dorpskern en de dorpsuitbreiding zijn essentieel voor de leefbaarheid en herkenbaarheid van de kernen, en het vasthouden van hun rol als verzorgingskern.
- Zorg dat de dorpen voorzieningencentra blijven om leefbaarheid en toeristische aantrekkingskracht in stand te houden. Het delen van voorzieningen tussen de dorpen is hierbij cruciaal. Herbestemming van maatschappelijk vastgoed (erfgoed) kan hier een rol in spelen.
- De historische dorpskernen worden gekenmerkt door kleinschaligheid en een lage ruimtelijke dynamiek. Zorg dat inbreiding en verdichting van de dorpen rekening houden met dit gegeven. Het is een kwaliteit op zich en geen restrictie.
- Zorg dat bij verduurzamingsmaatregelen het historische karakter van de dorpen en de daarbij behorende elementen in stand worden gehouden. Zoek passende oplossingen die rekening houden met de historie en de ruimtelijke logica van een gebouw, straat of gebied.

Boven: panorama van het vechtweidegebied ten noorden van Stichtse Vecht.

Onder: het westelijk vechtweidegebied bij Kockengen.

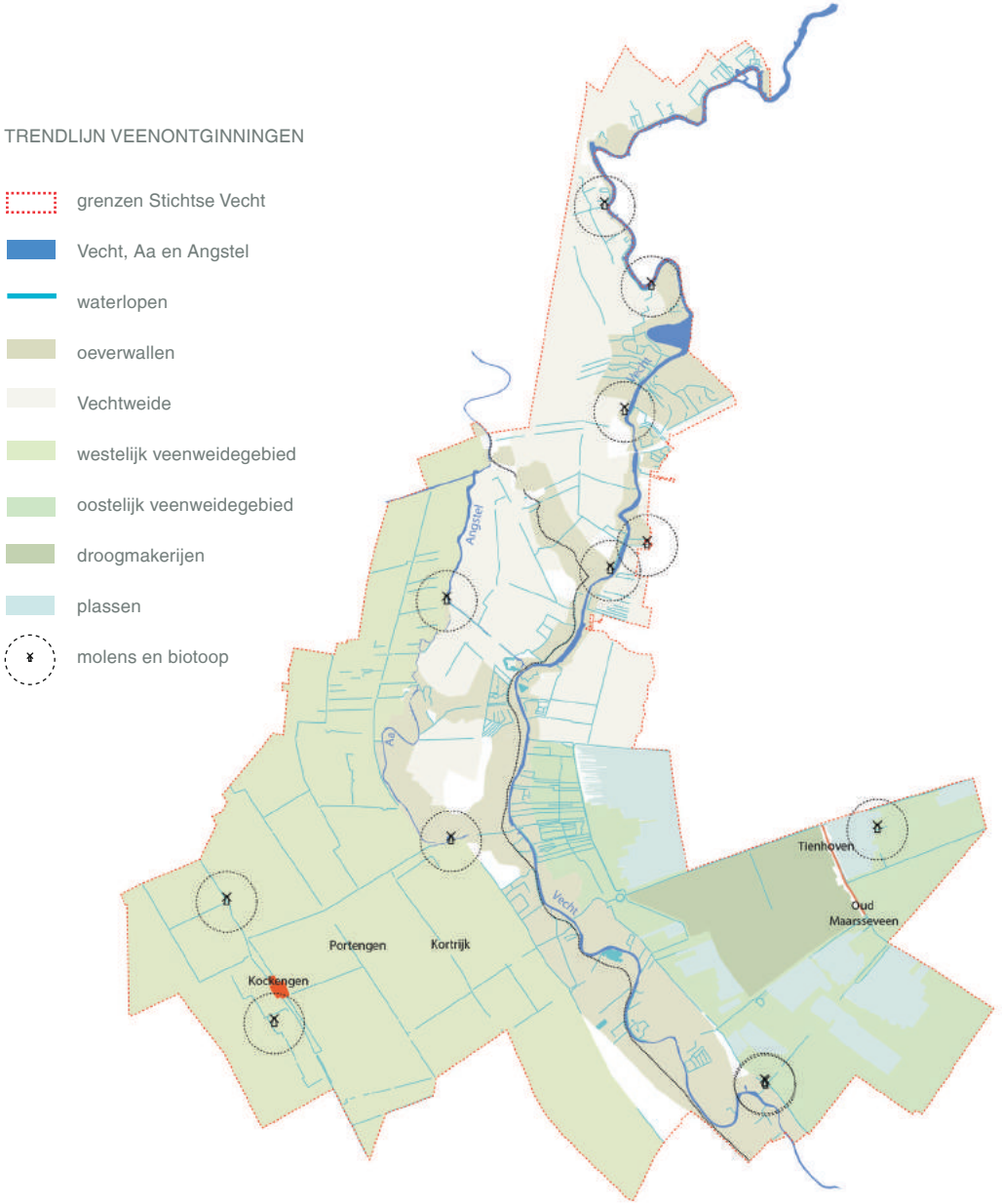

3. VEENONTGINNINGEN

TURFWINNING, LANDBOUW EN VEENPLASSEN

De ontwikkeling van het veenweidegebied is het resultaat van twee economische cycli: het in cultuur brengen van het Hollands-Utrechtse veenmoeras voor het agrarisch gebruik en het winnen van veen als brandstof. De ontginning van het veenmoeras en het gebruik van de landbouwgrond worden gestuurd door de waterstand te regelen (waarbij het gebruik de peilmaat bepaalt). Ontwatering heeft als gevolg dat de bodem daalt en CO_2 vrijkomt. Dit is een onomkeerbaar proces dat nu, na vele eeuwen ontginning in een kritieke fase is beland.

Doordat de bodem van Stichtse Vecht uit verschillende soorten veen bestaat is een staalkaart ontstaan van verschillende ontginningsfases en ontginningstypes. Vanaf de rivieren werd het landschap stap voor stap in ontwikkeling gebracht tot Vechtweiden en veenweiden. Dit proces begon op de oeverwallen en in komgronden (klei op veen), en ging later verder met grote ontginningen in de achterliggende veengebieden. Zo ontstonden drie ontginningszones: de Vechtweiden op de komgronden en de veenweiden ten oosten en ten westen van de Vecht. De zones hebben verschillende verkavelingsvormen en specifieke kenmerken opgeleverd die nog goed te herkennen zijn. Het westelijk veenweidegebied werd ingericht voor de landbouw, inclusief een dorp (Kockengen) en twee dorpslinten (Kortrijk en Portengen). Het ontginningslandschap aan deze zijde wordt gekenmerkt door een ‘zes-voorling’ copeverkaveling. Het oostelijk veenweidegebied bestaat uit twee zones: langs de rivier een zone voor landbouw met een copeverkaveling en daarachter veenplassen, een droogmakerij en twee dorpsplinten (Tienhoven en Oud-Maarsseveen). De veenplassen zijn het gevolg van grootschalige turfwinning in de achttiende en negentiende eeuw. Dit gebied is grotendeels een natuur- en recreatiegebied geworden.

De bundel met grote infrastructuren (kanaal, spoor en A2) doorsnijdt het Vechtweidegebied. Mede hierdoor is het westelijk veenweidegebied (landbouwgrond) geïsoleerd komen te liggen van de Vechtdorpen en de oeverwallen. Sommige dwarsverbindingen (wegen en waterlopen) tussen de dorpen op de oeverwallen aan de westzijde en de dorpslinten in het westelijk veenweidegebied zijn door moderne infrastructuur afgesneden.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Het Vechtweide noord: voedselrijke klei-weilanden en een open landschap met enkele boerderijen tussen Vecht en kanaal. Sterke samenhang met de Vecht.
- Het oostelijke veenweidegebied: in dit gebied zijn drie processen (ontginning, vervening en droogmakerij) te onderscheiden. Het landschap is divers met de Bethunepolder, de linten van Tienhoven en Oud-Maarseveen, de veenplassen en het veengebied met zijn wigvormige kavels. Het is tevens van waarde als natuur- en recreatiegebied.
- Het westelijke veenweidegebied: open landschap met regelmatige ‘zes-voorling’ copeverkaveling. De bebouwing is geconcentreerd in het dorp Kockengen en de lintdorpen Portengen en Kortrijk.
- Het open en vlakke landschap van de Vecht- en veenweidegebieden biedt verre en weidse doorzichten. Vanaf de snelweg en het spoor zijn grote delen van dit landschap te beleven. Ook vanaf de oeverwallen van de Vecht zijn er doorzichten naar het ontginningslandschap.
- De samenhang tussen de watersystemen en het ontginningslandschap. De rivieren zijn de ontginningsassen van het ontginningslandschap eromheen.
- De verschillen tussen de veenweidegebieden ten oosten en westen van de Vecht. Deze zijn verschillend in opbouw in de ondergrond, watereigenschappen en qua draag- en vestigingsvermogen.

KNELPUNTEN

- De grote infrastructuren (kanaal, spoor- en snelweg) snijdt dwars door het open landschap tussen de Vecht en de Angstel. Oude routes, structuren en samenhangende gebieden worden abrupt doorsneden. Hierdoor is het landschap versnipperd geraakt.
- In het zuiden van de gemeente zijn delen van het Vechtweidelandschap aangetast door de invulling met bedrijventerreinen (ter hoogte van Breukelen).
- De bodem van het westelijk veenweidegebied rond Kockengen en Kamerik is dermate ingeklonken dat de oorspronkelijke agrarische functie op (korte) termijn niet meer mogelijk is. Hier komt het einde van de bemaling in zicht en gaat de vernatting door met alle gevolgen, kansen en uitdagingen van dien. In het oosten is al zo veel veen ‘verdampt’ dat het zand van de pleistocene ondergrond aan de opppervlakte komt.

DE DOORONTWIKKELING VAN HET VEENWEIDEGEBIED:

IN HET VERLEDEN

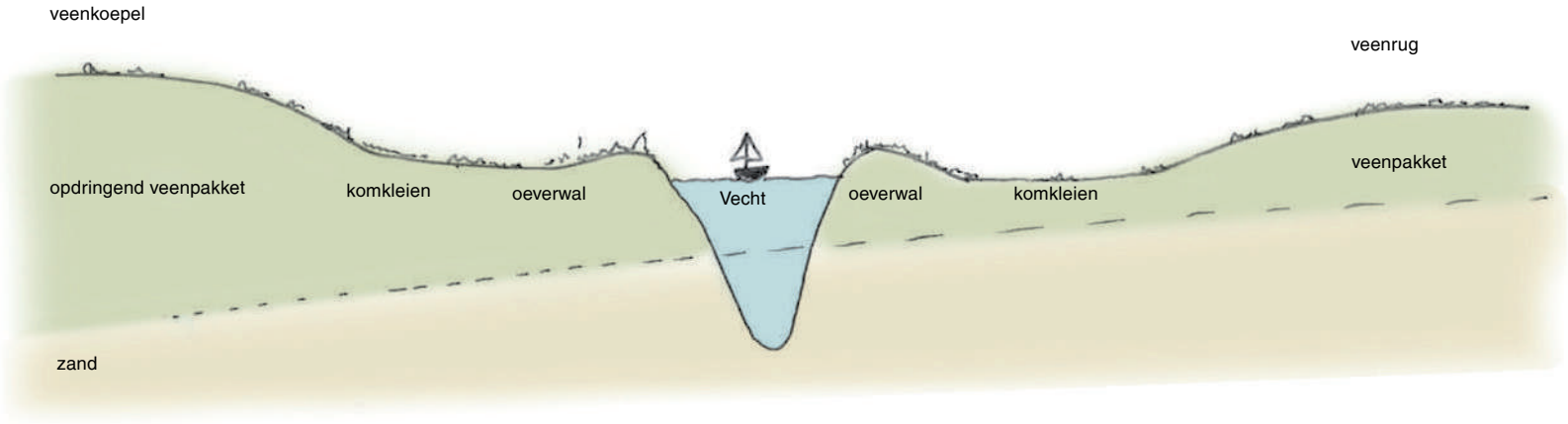

HALVERWEGE

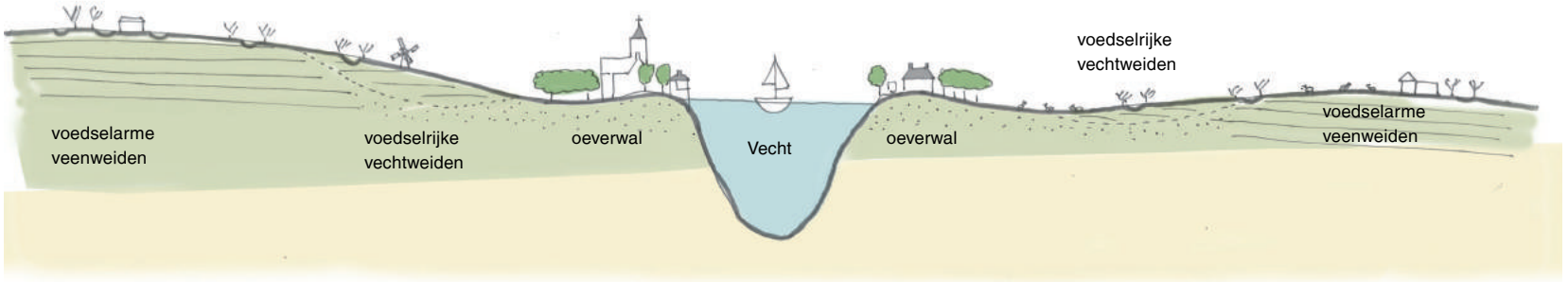

TEGENWOORDIG

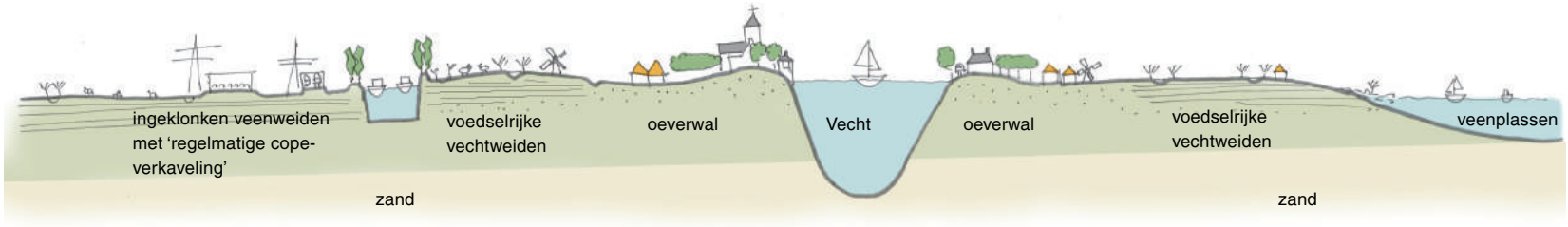

HUIDIGE KRACHTENVELD

Bodemdaling
Voor de veenweidegebieden is het afremmen van inklinking en bodemdaling een urgente opgave. Sommige gebieden liggen meters lager dan de Vecht/NAP en worden steeds moeilijker om droog te houden (westelijk veengebied: 8 mm zakking van het maaiveld per jaar). Op sommige plaatsen treedt een bodemdaling van enkele centimeters in een jaar op. De gevolgen van bodemdaling zijn: wateroverlast, CO2 dat vrijkomt door het inklinken van veen, verzakking riolering en wegen en verzakking bebouwing.

Wateropgave
Het is steeds lastiger water weg te pompen uit de veenweidegebieden. Ook is er meer capaciteit nodig voor de opvang van water als gevolg van klimaatverandering. Een van de alternatieven is om het grondwaterpeil te verhogen, met grote gevolgen voor de landbouw.

Economie landelijk gebied
Het verdwijnen van familiebedrijven. Landbouw is eeuwenlang een belangrijke functie geweest in de Vecht- en veenweidegebieden. Er wordt gezocht naar een toekomstbestendig gebruik van het platteland mede in relatie tot de bodemdaling. Ook is schaalvergroting in de landbouw een voortgaande ontwikkeling.

Energietransitie
De transitie van fossiele brandstoffen naar volledig duurzame energiebronnen zoals zonne- en windenergie zal (groten)deels in het buitengebied zijn beslag krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van zonnevelden. Dit heeft gevolgen voor de beleving en kwaliteit van het landschap.

Natuur
De landbouwfunctie wordt steeds meer omgezet in (natte) natuur. Door schaalvergroting en ander gebruik van het gebied komt de biodiversiteit onder druk te staan. Natuurinclusieve landbouw kan de diversiteit van flora en fauna vergroten.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Koester de verre doorzichten van het landschap. Toevoegingen aan het ontginningslandschap zoals hekwerken, zonnevelden, bosschages, mais, enz., dienen de doorzichten en de weidsheid van het veenweidelandschap niet te belemmeren. Zorg ervoor dat bepaalde panorama's vanuit de snelweg open blijven en de doorzichten van oost naar west in stand blijven. Cruciaal voor het behouden van de eigenheid van deze trendlijn zijn de openheid, leesbaarheid van de ontginningsverkaveling en de evolutie van het agrarisch gebruik.
- Zorg dat het kenmerkende landschapsprofiel van Stichtse Vecht (veenweide-oost, Vechtweide, veenweide-west) op plekken herkenbaar en beleefbaar blijft. Een van deze te behouden profielen is de dwarsdoorsnee tussen Kockengen - Maarssenbroek en Breukelen – Vecht en Oud Maarsseveen, een uniek voorbeeld waar de copeverkaveling duidelijk zichtbaar is. Ook voor de natuur is deze strook de eerste groene oost-west verbinding boven de Rijn.
- Sluit aan op de verkaveling en de samenhang van het landschap met de rivieren Vecht, Aa en Angstel. Het ontginningslandschap is nauw verbonden met de watersystemen.
- Zorg voor verbindingen die de samenhang tussen veenweiden, Vechtweiden, oeverwallen en rivieren versterken.
- Neem bij het zoeken naar locaties voor zonnevelden de trendlijnen in acht.
- Behoud de samenhang tussen bodemsamenstelling, inrichting van het landschap en de bebouwing . De bodemvorming en het veen zijn bepalend geweest voor de cultuurhistorische ontwikkeling van de streek.
- Zoek alternatieven bij de opgave omtrent de bodemdaling van het veenweidegebied die passen bij het unieke (eeuwenoude) landschap. Het aanpassen van het peilbeheer om bodemdaling te stoppen/ beperken zou een mogelijke oplossing zijn. Echter dit heeft ook consequenties voor het toekomstig gebruik. Maatregelen kunnen bijvoorbeeld zijn:
  - Aanpak bestaande infrastructuur en bebouwing (riolering en funderingen aanpakken, dijken ophogen, onderwaterdrainage)
  - Ander (agrarisch) gebruik: vernatting van de landbouw: natuurinclusieve landbouw, visteelt in de sloten, aquatische teelt
  - Andere functies: zonneakkers, natuur, etc.

Boven: buitenplaats Rupelmonde in de ‘Herenvecht’.

Onder: buitenplaats Zwaanwijck in de ‘Boerenvecht’.

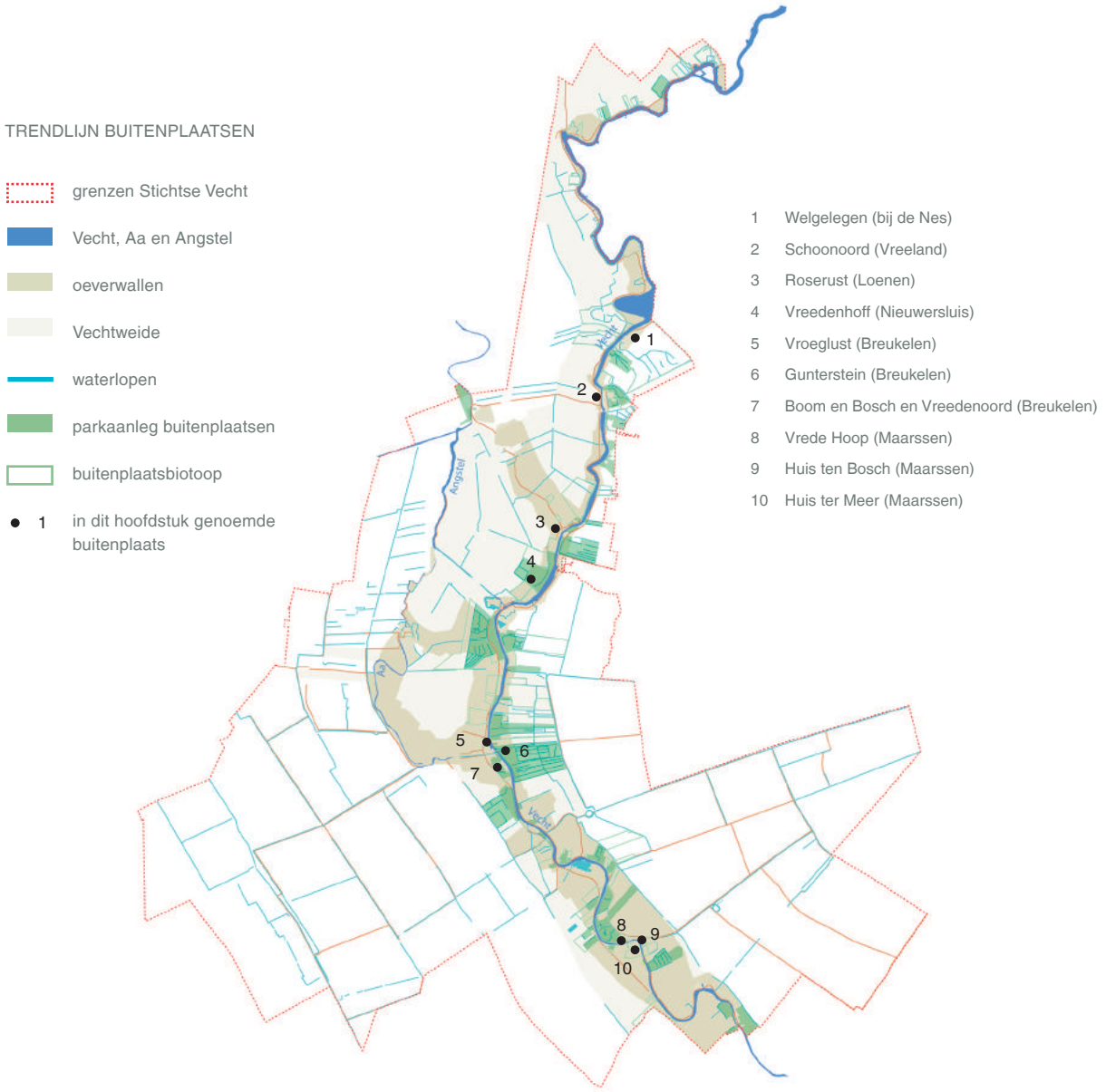

4. BUITENPLAATSEN

DE TUIN BUITEN DE STAD

De buitenplaatsen vormen een zone met buitenhuizen, die veelal particulier bewoond worden en parken/tuinen. In deze zone huist de stedelijke cultuur in het decor van een gesublimeerd landschap. In de loop van de eeuwen veranderde het gebruik van de buitenplaatsen, vooral onder invloed van veranderingen in de mobiliteit. Naarmate stad en buitenplaats gemakkelijker met elkaar in verbinding stonden, werd een meer permanente bewoning mogelijk. Vanwege de hoge kosten, de grillige woonmodes en de veroudering van het woonconcept (ooit luxe) waren er ook periodes waarin de bewoning afnam. Zo zijn de buitenplaatsen te zien als voorloper van het suburbane wonen, maar ook van herbestemming en verstedelijking. Dit uit zich in het herbestemmen van de gebouwen tot bijvoorbeeld kantoor, hotel, klooster of gemeentehuis en de tuinen tot park, villawijk of natuurgebied. In het heden blijkt de oorspronkelijke functie van een luxe, suburbaan woonmilieu gewild en succesvol. Hierbij gaat permanente bewoning samen met tal van andere functies (zoals toerisme en recreatie en in een klein aantal gevallen met landbouw of natuurontwikkeling). Er resteren vrijwel geen buitenplaatsen meer in complete vorm en bestemd voor één eigenaar. Vele zijn gesplitst over meerdere eigenaren en kavels, wat heeft geleid tot een breed spectrum aan verschijningsvormen van buitenplaatsen in het gebied. De buitenplaatsen in Stichtse Vecht zijn onderdeel van de Utrechtse buitenplaatsenbiotoop: de negen buitenplaatsengordels van de provincie. Ook op de schaal van de individuele buitenplaats zijn er biotopen van zowel de bestaande als ook de verdwenen buitenplaatsen in Stichtse Vecht.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Het verschil in karakter tussen de ‘Herenvecht’ en de ‘Boerenvecht’. De ‘Herenvecht’ vormt een bijna aaneengesloten strook buitenplaatsen op de brede oeverwal ten zuiden van Loenen in een halfopen landschap.
- De ‘Boerenvecht’ is een onderbroken strook buitenplaatsen op de smalle oeverwal ten noorden van Loenen met een open landschap, voornamelijk agrarisch in gebruik.
- Het spectrum aan de erfenissen van de buitenplaatsen:
- Sommige buitenplaatsen zijn zeer compleet en in oorspronkelijke staat, zoals enkele buitens van Breukelen tot Loenen en rondom Maarssen. Het landschap, tuinen, het hoofdhuis en de bijgebouwen vormen hier één geheel ondanks het feit dat deze ‘complete’ buitenplaatsen in eigendom zijn gesplitst of kleine delen van de grond zijn verkocht. Een voorbeeld hiervan is Vreedenhoff (Rijksstraatweg 53, Nieuwersluis) waarin hoofdhuis, bijgebouwen, hek, tuin en park nog aanwezig zijn,
- Enkele buitenplaatsen zijn opgenomen in het verstedelijkt gebied, binnen de dorpskernen. Kenmerken zijn de herkenbaarheid van het hoofdgebouw, soms met bijgebouwen en (verkleinde) tuinaanleg. Een voorbeeld in Vreeland is Schoonoord (Duinkerken 11), in Loenen Roserust (Dorpsstraat 19-23), Vroeglust in Breukelen (Herenstraat 58) en Vrede Hoop aan de Herengracht 8 in Maarssen. Het Huis ten Bosch (of ‘Het Huys Ten Bosch’) aan de Zandweg 44 te Maarssen is een bijzonder voorbeeld van een buitenplaats in verstedelijkt gebied, waarbij de oorspronkelijke tuin nog deels aanwezig is.
- Gunterstein is een van de weinige landgoederen in Stichtse Vecht. ier komen nut en lust samen en is de buitenplaats gekoppeld aan landbouw.
- De parkbossen zijn een kwaliteit, bijvoorbeeld het ‘parkbos’ tussen Vreedenoord en Boom en Bosch (Breukelen, ten oosten van de Straatweg bij Markt en Stinzenlaan) dat uit de parken/tuinen van drie verschillende buitens bestaat. Ondanks de opsplitsing van de buitens is het perspectief- of de coulissenwerking in de beplanting een belangrijk thema, net als de zichtrelatie met de Vecht en het landschap eromheen.

KNELPUNTEN

- Vrijwel alle buitenplaatsen zijn gesplitst over meerdere eigenaren. Vaak heeft dit consequenties voor de ruimtelijke eenheid, omdat er geen gedeeld beheer is en de verschillende eigenaren hun perceel op eigen wijze inrichten.
- Een buitenplaats beheren vraagt vaak veel onderhoud, waardoor het moeilijk kan zijn een dekkende exploitatie te hebben. De wijziging van belastingaftrek naar een nieuw subsidiestelsel lijkt voor de exploitatie niet altijd goed uit te vallen.
- De biotoop van de buitenplaats: sinds eind 18de eeuw is circa tweederde van de buitenplaatsen langs de Vecht verdwenen. Van een aantal van deze verdwenen buitenplaatsen rest nog de biotoop. Veel van deze biotopen hebben een agrarisch-, woon- of industrieel gebruik, waardoor niet meer goed is te zien dat zich hier ooit een buitenplaats bevond, bijvoorbeeld bij Welgelegen (bij de Nes) en Huis ter Meer (bij Maarssen).

DE MENISTENHEMEL TUSSEN BREUKELEN EN NIEUWERSLUIS

Buitenplaatsen Rupelmonde (1), Sterreschans (2) en Over Holland (3) (de zogenaamde ‘Menistenhemel’) met de huizen met tuinen aan de oostzijde van de Rijksstraatweg en de ‘overplaatsen’ aan de westzijde. Er zijn zichtlijnen (geel) van en naar de huizen, zowel naar de Vecht als de weg. De overplaats van Rupelmonde is ooit verkocht aan de eigenaren van Sterreschans. Naast de hoofdhuizen maken de bijgebouwen de buitenplaatsen compleet. Bij de buitenplaatsen zijn koetshuizen, tuinhuizen, oranjeriën, schuren en een theekoepel te vinden.

BUITENPLAATSEN RONDOM DE DORPSKERN VAN MAARSSEN

Buitenplaatsen in verstedelijkt landschap. Raadhoven (1) iets terugliggend van de straat, aan de rand van het dorp en het uiteinde van de Herengracht. Vrede Hoop (2) ligt in de gevelrij van de Herengracht, maar aan de achterzijde liep de tuin van deze buitenplaats door tot de Diependaalsedijk. Verdwenen buitenplaats Ter Meer (3) en Huis ten Bosch (4) als groene oase in het dorp.

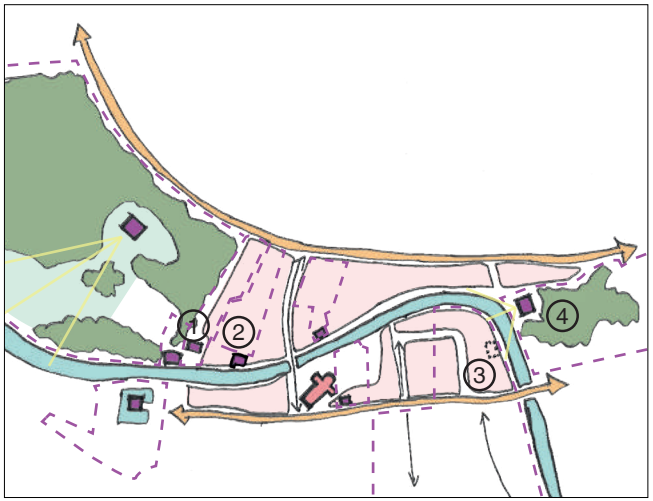

ENSEMBLE BOOM EN BOSCH, BEEKOEVER EN VREEDENOORD

Dit ensemble van buitenplaatsen Boom en Bosch (1) en Vreedenoord (2) is geheel gesplitst en herverkaveld. Op de nieuwe kavels zijn verschillende nieuwe villa’s gebouwd, zoals ‘nieuwe’ buitenplaats Beekoever (3) uit de jaren 20 van de twintigste eeuw. Toch zijn de hoofdgebouwen en bijgebouwen van de oorspronkelijke buitenplaatsen intact gebleven en is een deel van de parkaanleg nog aanwezig.

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
Schaalverkleining (opknippen) en schaalvergroting (verstedelijking of natuurontwikkeling) van de buitenplaatsen, zoals bij Vrederijk (Loenen). Veel buitenplaatsen zijn gesplitst en de ruimtelijke samenhang staat onder druk. Resterende biotopen van voormalige buitenplaatsen (zonder hoofdhuis of gebouwen, maar wel met enkele restanten in de buitenruimte), worden soms herontwikkeld, zoals Vrederijk (Loenen) of Hunthum (Nieuwersluis).

Recreatie
De buitenplaatsen hebben een groot potentieel om bij te dragen aan toerisme en recreatie, maatschappelijke (openbare) functies en kennisoverdracht over natuur, cultuur en het landschap. Dit vergt wel het 'openbaar' maken van het in opzet private landschap.

Cultuurhistorie en identiteit
De buitenplaatsen kennen onderling grote verschillen in gaafheid. Er is nog een aantal relatief gaaf gebleven buitenplaatsen te vinden, vooral nabij de dorpskernen van Maarssen, Breukelen en Loenen. Ook van de hoofdhuizen die in de dorpen zijn opgenomen zijn nog prachtige voorbeelden over. Er is ook een omgekeerde beweging om verwilderde parken op te knappen en van een nieuw hoofdhuis te voorzien, zoals bijvoorbeeld Hunthum (bij Nieuwersluis) en Vrederijk (bij Loenen). Deze nieuwe buitenplaatsen koppelen bewoning aan natuur- en landschapsontwikkeling.

Economie
Voor het instandhouden van de buitenplaatsen is het nodig om nieuwe en passende economische dragers te vinden.

Natuur
De buitenplaatsen kunnen gebruikt worden om de biodiversiteit te vergroten door deze in te richten met gebiedseigen beplanting. Versnippering van de buitenplaatsen is niet wenselijk.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Behoud en versterk het open (Boerenvecht) en halfopen (Herenvecht) karakter van het landschap.
- Zet in op behoud en versterken van de complete en gave buitenplaatsen, waar het ensemble van hoofdgebouw, bijgebouwen en tuinaanleg nog grotendeels aanwezig is.
- Zorg dat bij herontwikkeling de ruimtelijke logica van de buitenplaats als uitgangspunt dient.
- Behoud de (zicht)relatie tussen de buitenplaatsen en de Vecht, alsmede de coulissen- en perspectiefwerking in de beplanting.
- Vermijd grootschalige ontwikkelingen en verdere versnippering van de buitenplaatsbiotopen. Zet verdwenen biotopen in voor natuurontwikkeling (ecologische verbindingen), maatschappelijk/publiek gebruik en recreatie, ook bij nieuwe buitenplaatsen.
- Er is ruimte voor wijziging van gebruik, toevoeging van functies of verdichting/nieuwbouw, mits dit vertrekt vanuit en aansluit op de cultuurhistorische waarden en het karakteristieke landschap. De bijdrage aan de instandhouding en versterken van de kwaliteiten dient bij nieuwe ontwikkelingen uitgangspunt te zijn. Vraag bij nieuwe ontwikkelingen een totaalvisie voor de buitenplaats en indien wenselijk een (tuin) historisch onderzoek en (groen)beheerplan. Neem een groene inrichting als uitgangspunt en ontwikkel vanuit het concept van de buitenplaats zoals in de studie Belvédère Vechtvisie is gedaan.
- Herstel het oorspronkelijk gebruik in moderne vorm, zowel 'nut' (productielandschap) als 'lust', zelfvoorzienendheid en duurzaamheid;
- Versterk de biotopen van de individuele buitenplaatsen. Bij de biotopen van verdwenen buitenplaatsen, inzetten op de buitenplaatsen als thema en inspiratie voor de ontwikkeling van de omgeving.
- Zoek naar balans bij de combinatie buitenplaatsen en natuurontwikkeling; tussen tuin/park en natuurwaarde.
- Onderzoek of het concept van het ensemble van de buitenplaats inzetbaar is bij bijvoorbeeld herontwikkeling van voormalige bedrijventerreinen of vrijkomende boerderijen.

Boven: voormalig inundatiegebied van de Oude Hollandse Waterlinie in het westelijk veenweidegebied.

Onder: een groepsschuilplaats van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het oostelijk veenweidegebied.

TRENDLIJN WATERLINIES

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- forten en verboden kringen
- waterlopen
- inundatieveld OHW
- inundatieveld NHW
- plassen
- molens en biotoop

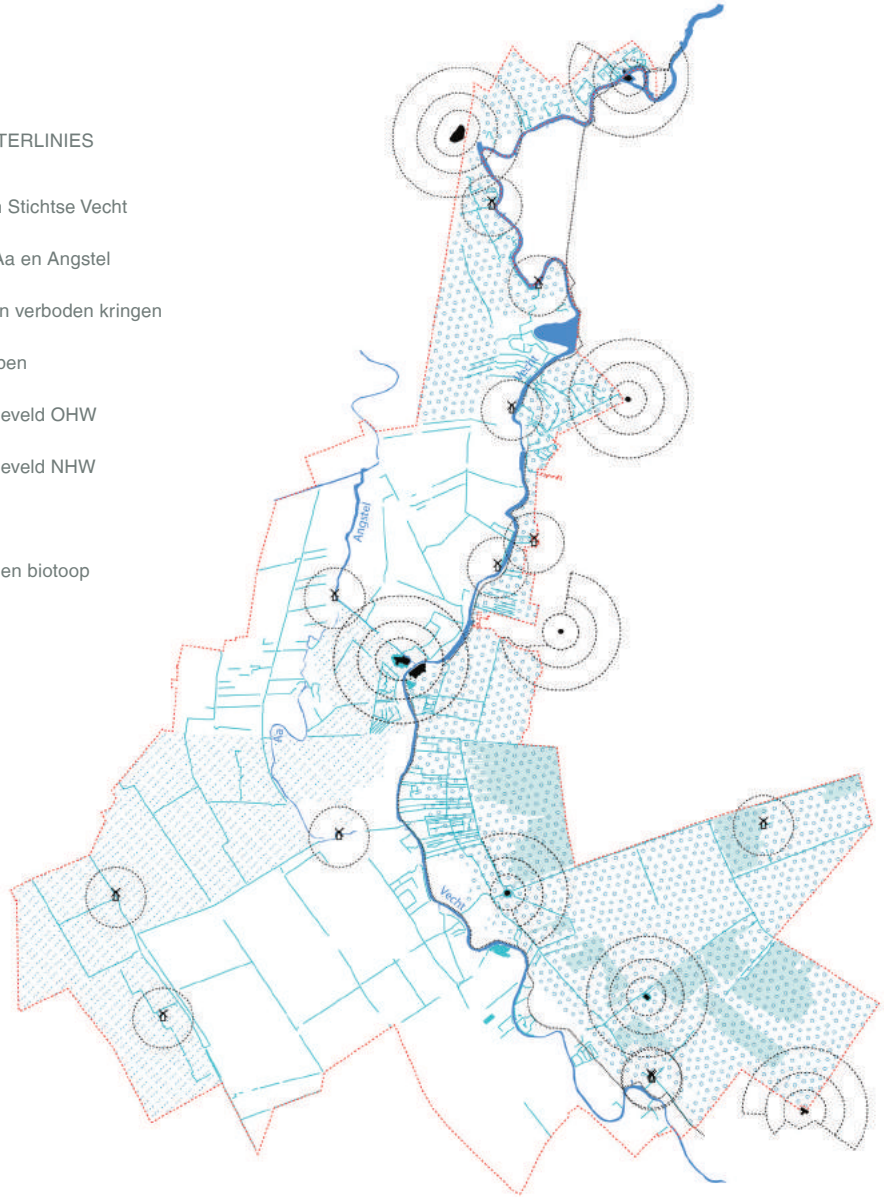

5. WATERLINIES (OHW/NHW)

EEN STRATEGISCH LANDSCHAP

De Oude Hollandse Waterlinie (OHW) en Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) zijn wereldwijd bekend als typische Hollandse verdedigingswerken, gebaseerd op de beheersing van het water. De OHW was een waterlinie voor de verdediging van Holland in de 17e en 18e eeuw. De NHW diende ter vervanging van de uit eind 17e eeuw daterende Hollandse Waterlinie en draagt vanaf 1871 deze naam. Een belangrijk verschil tussen de oude en de nieuwe linie is dat in de nieuwe situatie de stad Utrecht binnen de linie kwam te liggen. De linies vormen een strategisch landschap met een ingenieus watersysteem van dijken, kanalen, sloten, sluizen etc. om grote stukken land onder water te kunnen zetten en daarmee ontoegankelijk te maken voor de vijand. Op accessen (doorgangen) en nabij strategische punten werd de linie versterkt met forten en andere militaire werken. Door afschaffing van de Kringenwet na de Tweede Wereldoorlog, is het vrije schootsveld dat aangehouden werd rond de forten soms verstoord met vegetatie of bebouwing. De linie is erfgoed geworden en getransformeerd tot recreatiegebied met allerlei voorzieningen. Door de landschappelijke samenhang lenen de waterlinies zich uitstekend voor fiets-, wandel- en vaarroutes. De forten zijn herbestemd tot vergaderlocatie, stilteplek, of kunstencentrum. Fort Tienhoven en Hinderdam (deels binnen de grenzen van de gemeente Stichtse Vecht) zijn natuurgebieden waar, net als in de vele nog overgebleven groepsschuilplaatsen, zeldzame flora en fauna huist (onder andere de knoopkruid en verschillende soorten vleermuizen). Zo ontstond een nieuwe interpretatie van het grootse en strategische landschap, waarin natuur, cultuurhistorie en kleinschalige ontwikkelingen een plek kregen.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- De aanwezigheid van zowel de Oude als Nieuwe Hollandse Waterlinie in de gemeente en daarmee de gelaagdheid van beide tijdslagen. Deze komt het beste tot uiting in fort Nieuwersluis, met zowel restanten van de OHW als de NHW.
- Uniek defensiesysteem dat op verschillende schaalniveaus een eenheid vormt met het landschap: de lager gelegen inundatiegebieden met een ingenieus waterstelsel, verboden kringen (met houten huizen als enige bebouwing) die als schootsvelden dienden, forten, groepsschuilplaatsen en funderingspalen langs de Vecht en op strategische plekken zoals Nieuwersluis en Hinderdam.
- Het unieke van de waterlinie is dat het van de nood (bodemdaling) een ‘deugd’ maakt: een verdedigingssysteem waarin alle ‘civiele’ waterwerken als dijken, sluizen en gemalen worden ingezet en dus een dubbelfunctie hebben.
- De Vecht, als waterbron van beide linies en als ruggengraat van het defensiesysteem en het huidige recreatielandschap.
- Het agrarisch veenweidegebied als inundatieveld.
- Het contrast tussen de ‘harde’ militaire werken en de weelderige, groene strook buitenplaatsen langs de Vecht.
- Het spanningsveld tussen de verdedigingswerken die enerzijds als vrij liggende bakens in de omgeving zijn gesitueerd en anderzijds een gesloten en geheimzinnig karakter hebben, gecamoufleerd in het landschap.
- De verschillende karakters van elk fort en de relatie met de nabije omgeving. Elk fort heeft een andere opzet en karakter. De forten Nieuwersluis en Hinderdam maken deel uit van zowel de OHW als de NHW en bevinden zich aan weerszijden van de Vecht. Fort Tienhoven en Maarsseveen liggen niet aan de Vecht, maar vooruitgeschoven bij belangrijke accessen (doorgangen). De samenhang van alle forten zit hem in de verbinding met het strategisch landschap en het watersysteem.

KNELPUNTEN

- Hoewel zowel de OHW als de NHW door de gemeente lopen, is de OHW minder goed te herkennen. Veel verdedigingswerken zijn verdwenen en de linie wordt doorkruist door de bundel met grote infrastructuren.
- Fort Hinderdam is een waardevol natuurgebied, maar niet meer herkenbaar en beleefbaar als verdedigingswerk. Bovendien ontnemen de woonboten hier het zicht op het verdedigingswerk.
- Bij Nieuwersluis is door uitbreidingen van de gevangenis en de verkaveling van het noordelijke gedeelte, de OHW (met puntbastions) nauwelijks meer te herkennen.
- De houten huizen binnen de verboden kringen zijn kwetsbaar, omdat zij niet altijd aansluiten bij de woonwensen van de huidige tijd.

Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN).

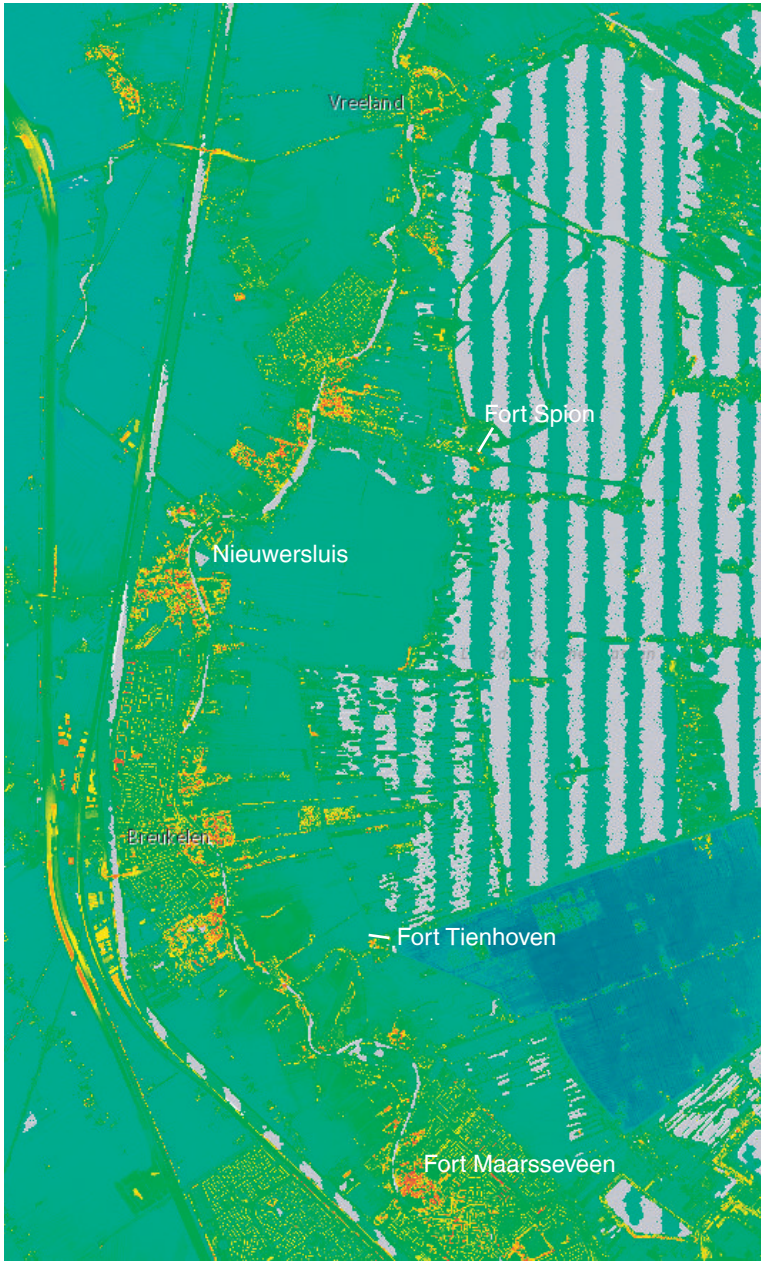

VERDEDIGINGSWERKEN

Forten (Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) blauw en Oude Hollandse Waterlinie (OHW) paars) en groepsschuilplaatsen.

STRATEGISCH LANDSCHAP

Linie (Nieuwe Hollandse Waterlinie rood en Oude Hollandse Waterlinie paars), accessen en verboden kringen.

WATERSYSTEEM

Inundatievelden in kommen (NHW blauw en OHW paars), dijken, dammen, kanalen, sluizen en weteringen.

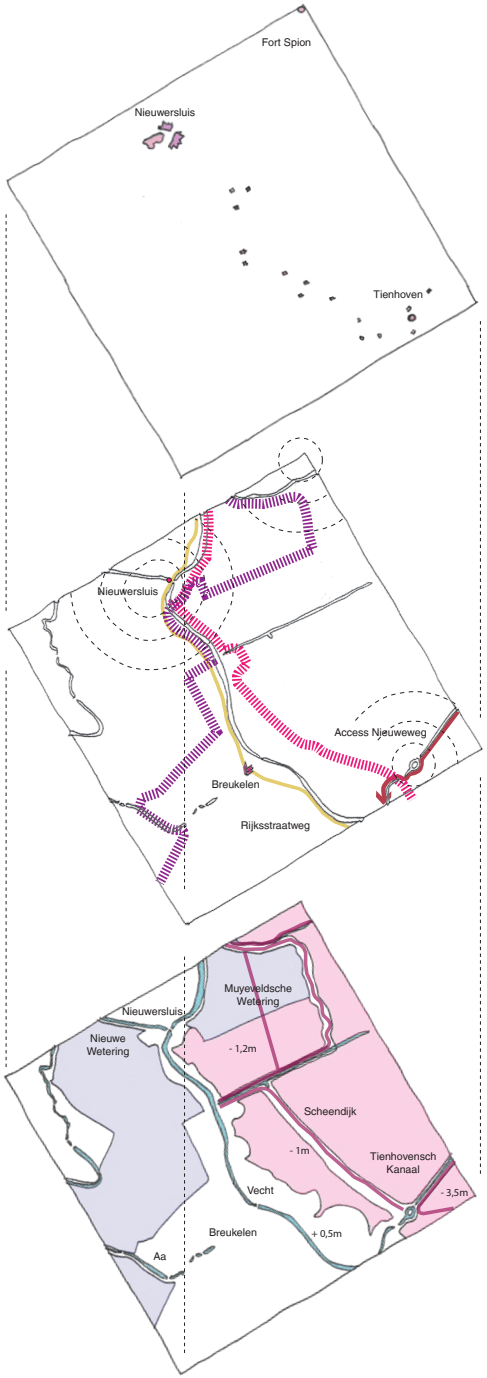

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
Onder invloed van verstedelijking en verdichting van de linten en de dorpskernen staat de openheid van het strategisch landschap onder druk (schootsvelden, inundatiekommen, verboden kringen).

Cultuurhistorie en identiteit
Herbestemming van de werken met verschillende (publieke) programma's is vergevorderd, het is de vraag of hiermee de exploitatie (en instandhouding) op lange termijn is gewaarborgd.

Recreatie
Na de Tweede Wereldoorlog heeft recreatie een ruimtelijke voetafdruk in de gemeente achtergelaten, bijvoorbeeld rondom het Werk bij Maarsseveen. Toename van het aantal recreatiewoningen of andere bebouwing aan (water) recreatie gerelateerd, kan gaan drukken op de beleving van de forten, de verboden kringen en het watersysteem.

Natuur
Ruimte voor zeldzame flora en fauna: de afgesloten delen van de forten en waterlinie bieden kansen hiervoor.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Behoud de samenhang binnen de waterlinies door deze als linie toegankelijk en beleefbaar te maken. Gebruik het watersysteem en de accessen als landschappelijke lijnen om de forten onderling met elkaar te verbinden.
- Gebruik Fort Hinderdam en Nieuwersluis om zowel de tijdslaag van de OHW als de NHW te laten zien. Het verhaal van de NHW als voorzetting van de OHW kan hier tot zijn recht komen.
- Respecteer de verboden kringen en gebruik het contrast tussen de openheid van de schootsvelden en de gecamoufleerde ligging van de verdedigingswerken.
- Koester alle waterwerken, dus ook de sluizen, pompen en gemalen die het inunderen én het weer droogmaken mogelijk maakten. Geeft het proces van bodemdaling (die het immers mogelijk maakte de velden te inunderen) voldoende aandacht in het hele verhaal van de waterlinies.
- De nominatie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie voor de lijst van werelderfgoed van Unesco onderstreept de noodzaak voor een goed beheersplan, waarin de unieke universele waarde ('OUV') wordt geborgd: de samenhang van het strategische landschap, het watersysteem en de militaire werken.
- De schaal, maat en logica van de waterlinies, met name van de inundatievelden, bieden ruimte voor de wateropgave, wellicht in combinatie met natuurontwikkeling en energietransitie. Bijvoorbeeld voor de opvang van overtollig water of voor een eventueel alternatief voor de landbouw naar aquabouw of gewassen voor biomassa.

Boven: de brug van de N201 over het Amterdam-Rijnkanaal en het spoor.

Onder: het spoortracé in het westelijk veenweidegebied.

TRENDLIJN GROTE INFRASTRUCTUUR

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- rijksstraatweg
- spoorweg
- kanaal
- snelweg A2
- hoogspanningsnetwerk

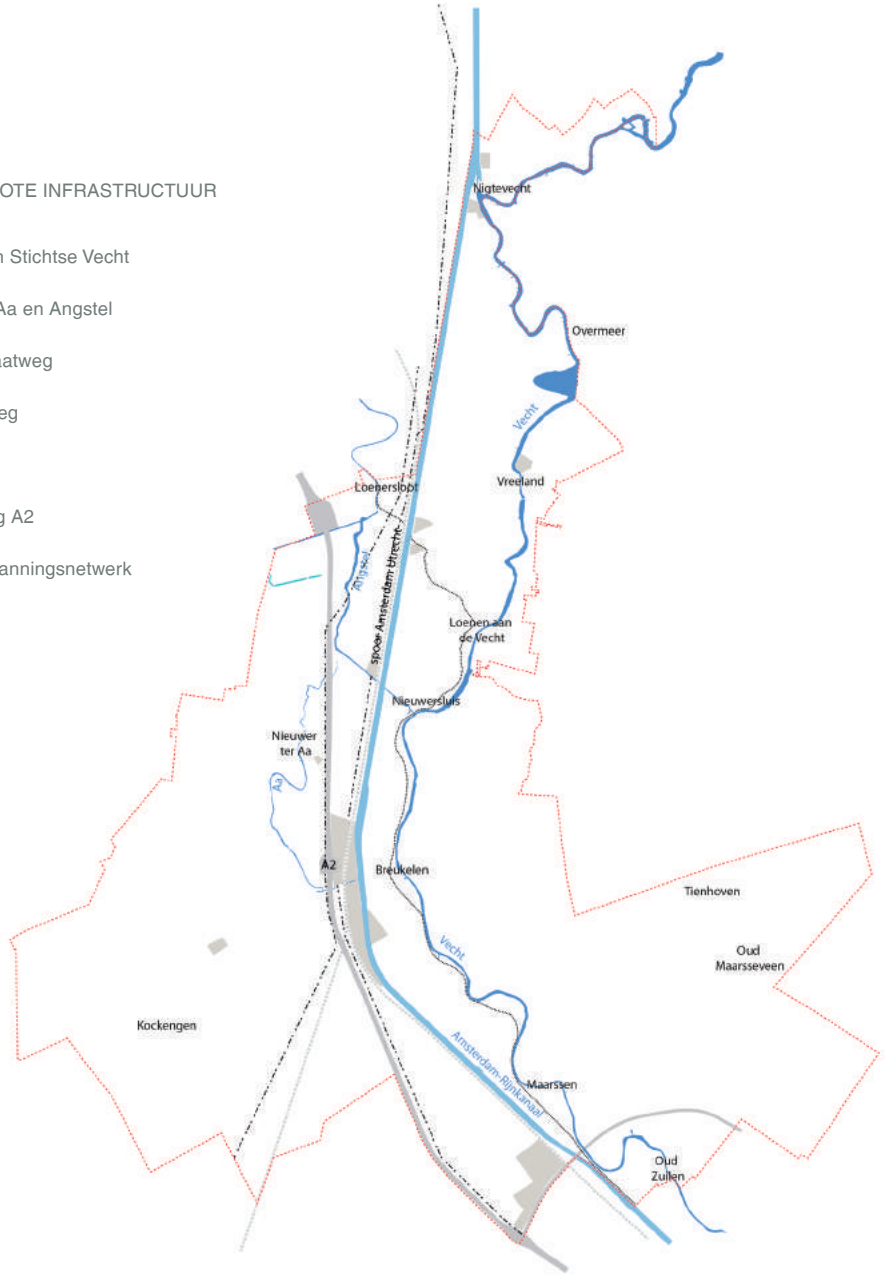

6. GROTE INFRASTUCTUUR

DE ‘SNELLE VECHT’

De bundel infrastructuur belichaamt de strategische ligging van Stichtse Vecht, als verbindingsas tussen de grote Nederlandse steden Utrecht en Amsterdam. De van oudsher aanwezige Rijksstraatweg langs de Vecht heeft nog altijd een belangrijke ontsluitingsfunctie. Met de spoorlijn, het Amsterdam-Rijnkanaal, de snelweg en de hoogspanningsleidingen is een corridor ontstaan van moderne netwerken ten westen van de Vecht. Het oude verbindingsnetwerk langs de Vecht en de moderne infrastructuur liggen zodoende los van elkaar in het landschap. Hierdoor heeft het trage netwerk van jaagpaden, waterwegen, buitenplaatsen, dorpen en forten zijn schoonheid kunnen behouden. De moderne infrastructuur is groot van schaal en heeft een hoge ruimtelijke dynamiek. Het levert een herkenbaar en leesbaar landschap op, waaraan een stedenbouwkundig ontwerp ten grondslag ligt. Bijzondere elementen daarbij zijn de kunstwerken (bruggen, sluizen), de begeleidende boomstructuren en beplanting. De schoonheid van dit moderne landschap wordt (nog) niet algemeen onderkend. Wellicht heeft dat te maken, met het grote contrast met de kleinschalige wereld van de Vechtdorpen en de veenweidegebieden, die door de bundel doorsneden worden. Net als destijds gebeurde bij de verbindingen over de Vecht, treden ook rondom de moderne infrastructuur ruimtelijke ontwikkelingen op, zoals de vestiging van industrie en de vorming van woon- en werkgebieden (snelweglocaties). De effecten op het landschap worden steeds groter, waarbij de open gebieden tussen Vecht en de corridor onder druk komen te staan.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Een samenhangend en grootschalig landschap. Er is een nauwe relatie tussen de bundel infrastructuur en het landschap eromheen. Vanuit de infrastructuur is het landschap (Vechtweiden, veenweiden, dorpen, rivieren) zichtbaar.
- De clustering van infrastructuur in een bundel. De bundel loopt in noord/zuid richting, is ruimtelijk samenhangend, eenduidig en grotendeels strak vormgegeven.
- Het contrast tussen hoogdynamische maar eenzijdiger onderdelen van de bundel (snelweg, kanaal, spoorweg, en hoogspanningsnetwerk), ten opzichte van een langzame maar veelzijdiger structuur (Rijksstraatweg).
- De Rijksstraatweg is het meest veelzijdig in enscenering, contrasten en inrichting. Dit is de oude verbinding van Amsterdam naar Utrecht, waaraan van oudsher een diversiteit aan functies langs gevestigd is. De relatie met de Vecht, de dorpen, het kanaal en het spoor en het Zandpad is sterk.
- Het kanaal en de spoorweg hebben vanouds een sterke relatie met de Vecht, de rivierdorpen en de Vecht- en veenweidegebieden, omdat deze zowel visueel als fysiek met elkaar zijn verbonden.
- De snelweg en het hoogspanningsnetwerk zijn nauw verbonden met het open Vechtweide- en westelijke veenweidelandschap. Hier is sprake van een snelwegpanorama en past de schaal van het hoogspanningsnetwerk bij de wijdsheid van het landschap. Ook de oostwest verbinding van de N230 (ring noord) laat een spectrum van verschillende sferen zien. De route is grotendeels ingepakt tussen bomen en beplanting ter hoogte van woongebieden en opent zich bij de veenweidegebieden en de Vecht. Ter hoogte van de kruising met de A2 is de route ingesloten door geluidsschermen.
- De aanwezigheid van een natuurzone langs de A2, zowel tussen het spoor en de A2 als aan de westzijde van de A2.

KNELPUNTEN

- De Rijksstraatweg: deze wordt door het kanaal afgesneden ter hoogte van Loenersloot. De kwaliteit van deze keizerlijke route is niet terug te zien in de inrichting van huidige straatweg (asfalt). Wel zijn er nog restanten van de oorspronkelijke boombeplanting.
- De Rijksstraatweg is een drukke weg. Op sommige punten is de weg te smal voor de huidige verkeersdrukte. Ook heeft de verkeersintensiteit negatieve gevolgen voor de leefbaarheid in de dorpskernen die doorsneden worden.
- De bundel van infrastructuur snijdt de gemeente in tweeën, in een oost en een westzijde, met gevolgen voor de samenhang. Er zijn nauwelijks verbindingen in oost-westrichting, met uitzondering van de N201 en de N230. De verbindingen die er zijn hebben een erg grote schaal, omdat ze de bundel moeten kunnen overbruggen.
- Er is grote druk om de N201 (provinciale weg Vinkeveen, Loenen, Hilversum) te verbreden en de knelpunten van de kruising van de N201 met respectievelijk de A2, het Amsterdam-Rijnkanaal en de Vecht bij Vreeland aan te pakken. Dit heeft grote gevolgen voor natuur, landschap en cultuurhistorie.
- Door de bundel infrastructuur ligt het treinstation van Breukelen geïsoleerd in zijn omgeving.

DE DOORONTWIKKELING VAN DE GROTE INFRASTRUCTUUR:

JAAGPAD OMSTREEKS 1628

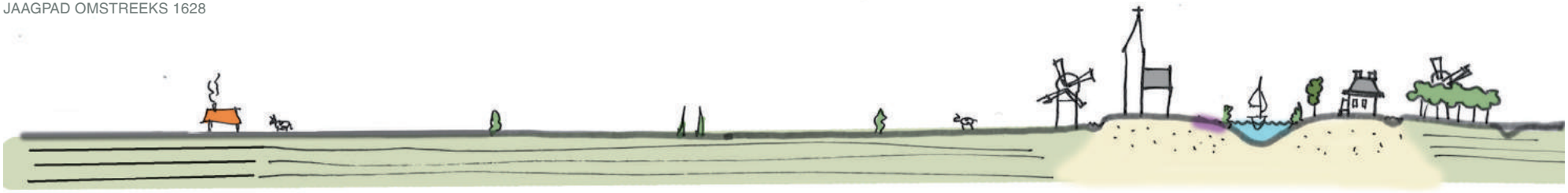

veenweide vechtweide oeverwal kleiweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

RIJKSSTRAATWEG NA 1813

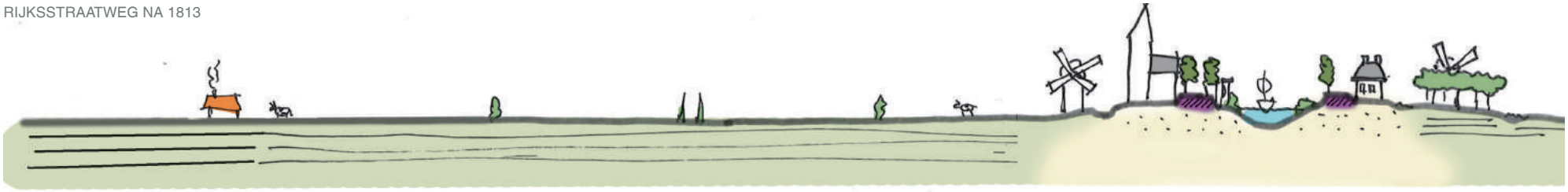

veenweide vechtweide oeverwal rijksstraatweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

SPOORWEG NA 1843

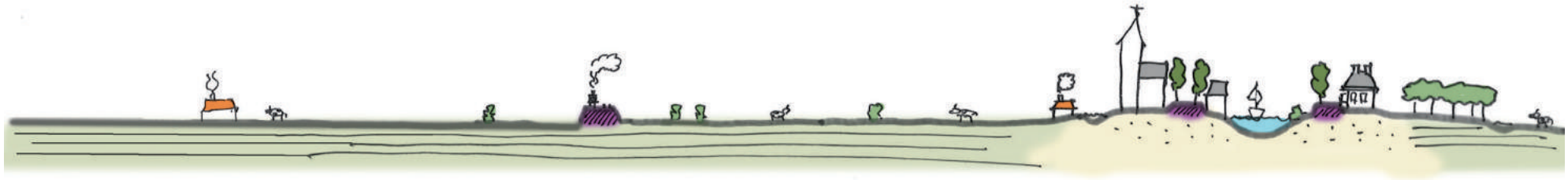

veenweide spoorweg vechtweide oeverwal rijksstraatweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

KANAAL VANAF 1890

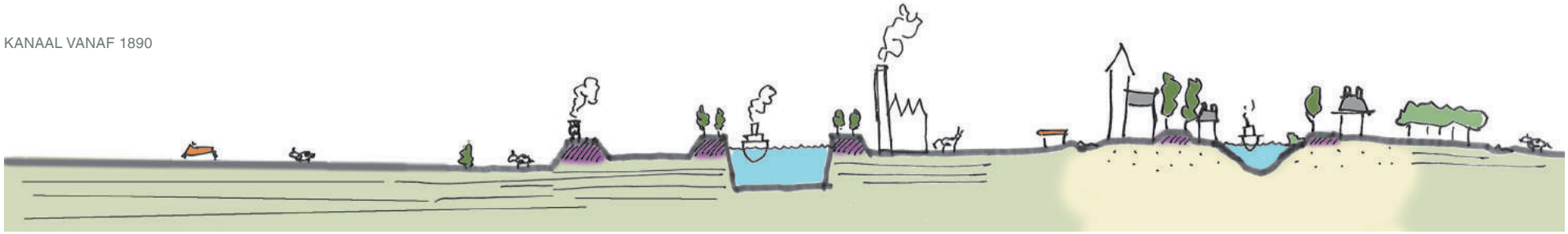

veenweide spoorweg kanaal oeverwal rijksstraatweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

SNELWEG VANAF 1954

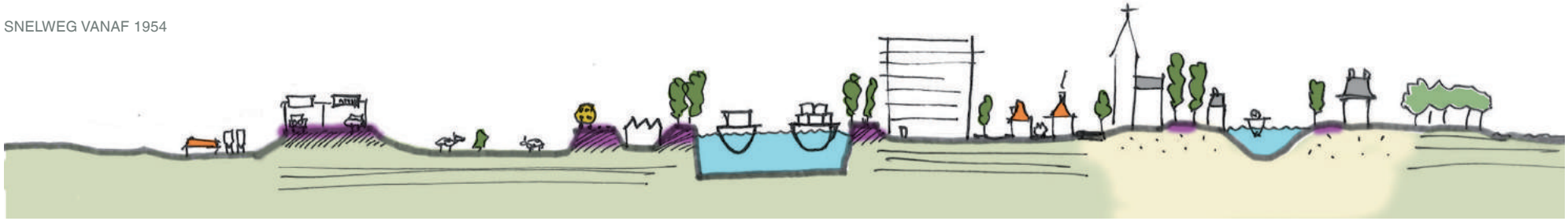

veenweide snelweg A2 veenweide spoorweg kanaal oeverwal rijksstraatweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

TEGENWOORDIG

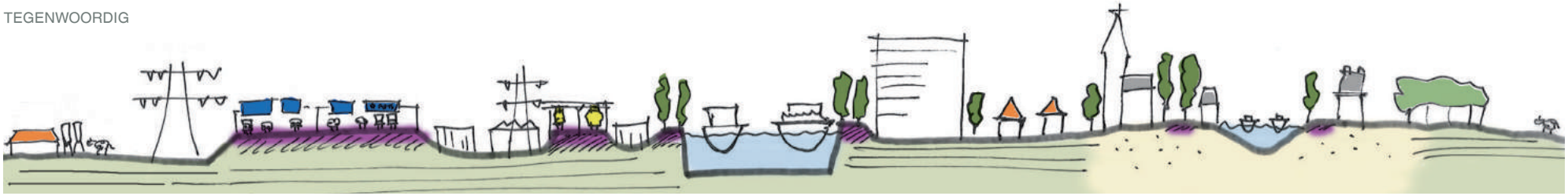

veenweide hoogspanningsleidingen snelweg A2 veenweide spoorweg kanaal oeverwal rijksstraatweg Vecht jaagpad oeverwal vechtweide

De Liniebrug over het Amsterdam-Rijnkanaal (bij Nigtevecht) in aanbouw.

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
Het spoor en het kanaal worden steeds meer omgeven door woongebieden (zoals in Maarssen en Breukelen).

Mobiliteit
De bundel van grote infrastructuur is van cruciaal belang voor het functioneren van de Randstad en voor de ontsluiting van Stichtse Vecht. Deze 'snelle Vecht' zal in de toekomst alleen maar vitaler worden, waarbij de capaciteit onder druk komt te staan en verbreding/intensivering aan de orde is.

De groei en intensivering van de infrastructuur maakt dat de oost-west verbindingen onder druk staan. Tegelijk maakt de stedelijke ontwikkeling rondom de infrastructuur het versterken van die verbindingen urgent om de aansluiting op de voorzieningenkernen (dorpscentra) goed te houden en de synergie en samenhang tussen de 'snelle Vecht' en de 'langzame Vecht' te optimaliseren.

De druk op de Rijksstraatweg wordt steeds groter met gevolgen voor de relatie tussen dorpen, Rijksstraatweg en de rivier.

Energietransitie
Onderzoek naar de 'snelle Vecht' als mogelijk gebied voor grootschalige opwekking van duurzame energie (zonnevelden).

Cultuurhistorie en identiteit
De bundel met grote infrastructuur doorsnijdt het veenweidegebied. Op sommige plaatsten is het landschappelijke dwarsprofiel (van oost naar west) nog goed herkenbaar, zoals op de snelweg tussen afslag Vinkeveen en afslag Breukelen en de westzijde ter hoogte van Maassenbroek (panorama over veenweidegebieden, landbouwgebied). Ook de relatie tussen de dorpen en het kanaal is nog aanwezig. Maar deze panorama's staan onder druk van verstedelijking, water- en energieopgave en dergelijke.

Economie
De grote infrastructuur biedt aantrekkelijke vestigingsvoorwaarden voor nieuwe bedrijven.

Natuur
De zones langs de A2 zijn waardevol voor de natuur.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Zorg dat de bundel van grote infrastructuur zijn samenhang met het omringende landschap blijft behouden. Elk onderdeel lijkt autonoom maar is sterk in samenhang ontworpen met het landschap (zie uitzonderlijke kwaliteiten). Zo zijn de snelweg, het spoor en het kanaal onlosmakelijk in het open veenlandschap opgenomen. De Rijksstraatweg is meer verbonden met de langzame wereld van de Vecht, de rivierdorpen en de vechtweidegebieden.
- Zorg dat toevoegingen en aanpassingen aan elk onderdeel van de bundel passen bij de eigenheid van de structuur. Voorkom versnippering en verrommeling van de structuur (bijvoorbeeld een veelheid aan ingrepen die de samenhang en continuïteit van de structuur verstoren).
- Tussen het spoor en de snelweg ligt een gebied met ruimte voor (grootschalige) ingrepen. Het landschap van dit gebied is deels gaaf (met Vechtweides aan de noord- en zuidzijde) en deels gewijzigd (middengebied met industrie). Benut de kwaliteiten van het type landschap bij eventuele ingrepen, bijvoorbeeld ten behoeve van energietransitie en verstedelijking.
- Zorg dat de landschappelijke oost-westdoorsnede vanaf de Heuvelrug tot in het Groene Hart op enkele plaatsen herkenbaar en ervaarbaar blijft – als groene spatie in een grootschalige en dynamische omgeving, (bijvoorbeeld het gebied ten noorden van Breukelen, waar de panorama's naar het landschap gaaf zijn).
- Zorg voor een samenhangend beeld/ontwerp van de oost-west verbindingen (vanaf de A2).
- Koester de natuurzones langs de A2 door deze niet te versnipperen en andere functies toe te staan.
- Stel een integrale visie op voor de 'snelle Vecht' (ruimtelijk/wonen/sociaal/economisch), waarbij de trendlijnen als drager worden gebruikt en relatie wordt gelegd met regionale ontwikkelingen.

Boven: woonbuurt De Kwekerij in Maarssen.

Onder: naoorlogse uitbreiding van Kockengen.

TRENDLIJN SUBURBANISATIE

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- historische dorpskernen
- suburbane woongebieden
- industriegebieden
- verbindingswegen tussen de kernen
- secundaire waterlopen
- kanaal
- spoor
- snelweg
- plassen

7. SUBURBANISATIE EN INDUSTRIALISATIE

DE ACHTERTUIN VAN DE RANDSTAD

De Vechtstreek verbindt de agglomeraties van Utrecht en Amsterdam. Vroeger was er de trage Vecht van rivieren, dorpen en buitenplaatsen. Tegenwoordig is er ook een ‘snelle Vecht’ met spoorlijnen, kanalen en snelwegen. De stedelijke elite in de zeventiende eeuw ontdekte het genot van het gebied en ontwikkelde er hun buitenplaatsen. Destijds reisde men per trekschuit. Eeuwen later volgden forenzen, die vanuit de Vechtdorpen met de trein naar hun werk in de stad konden reizen. Er kwam ook werk het gebied in: al sinds de middeleeuwen verrezen langs de rivier tal van pannen- en steenfabrieken die werkgelegenheid brachten en nieuwe bewoners aantrokken. Later vestigden fabrieken zich langs de spoorlijnen en kanalen. Het pas aangelegde Merwedekanaal zorgde voor het aantrekken van industrieën, zoals de metaal- en chemische industrie. Bij de industrie verrezen vaak arbeidswijken (zoals Zuilen) en raakte het buitengebied steeds meer verstedelijkt, zoals de Herenweg/Gageldijk.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde de auto de hele Vechtstreek in een buitenwijk van de Randstad. Delen van het buitengebied werden bebouwd waardoor het onderscheid tussen stad en buitengebied vervaagde. Gevolgen van verstedelijking, industrialisatie en suburbanisatie zijn de uitbreiding van het spoor en de Maarsseveenseplassen die werden gegraven ten behoeve van zandwinning voor de wijk Overvecht. Dankzij een strenge regie van het rijk werd de verstedelijking van het buitengebied in planologische banen geleid. Anderhalve eeuw verstedelijking langs de Vecht is terug te vinden in fabriekscomplexen, woonbuurten, woonwijken, woonboten en de nieuwe dorpen Maarssenbroek en Op Buuren (op voormalige industriegrond).

De uitbreiding van het bebouwd gebied had een weerslag op de oude dorpen, die zich ontpopten tot voorzieningencentra. Tegenwoordig woont het leeuwendeel van de bevolking van Stichtse Vecht in suburbane woonmilieus. Maarssenbroek spant de kroon, hier wonen 23.000 van de 65.000 inwoners van de gemeente. Geheel in lijn met haar traditie prijst de gemeente zich aan als ‘het buiten van de Randstad’ en ‘achtertuin van Amsterdam en Utrecht’.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Anders dan de dorpskernen waar de Vecht de ruggengraat vormt, functioneert de bundel van grote infrastructuur als ruggengraat van de suburbanisatie (zoals in het geval van Maarssenbroek, de Friese buurt en de Rode Buurt).
- Concentratie van suburbanisatie rondom Maarssen en Breukelen, als agglomeratie van de stad Utrecht. Dit deel van Stichtse Vecht is het meest stedelijk van karakter. De overige delen van Stichtse Vecht hebben minder grootschalige woonwijken en een dorps en landelijk karakter.
- Er zijn zes verschillende vormen van suburbanisatie in Stichtse Vecht te herkennen: 1) dorpsuitbreidingen uit het interbellum, als gevolg van de aanleg van spoor en kanaal, 2) de grotere naoorlogse uitbreidingen als gevolg van de aanleg van de A2 en de naoorlogse welvaart, 3) de uitbreidingen tussen de jaren ’70 en ’90 als gevolg van het rijksbeleid omtrent verstedelijking (groeikernenbeleid), 4) de uitbreidingen na 2000 als gevolg van agglomeratie gebied Utrecht, 5) de woonboten op de rivieren en 6) de verdere uitbreiding van de industriegebieden langs het kanaal, het spoor en de A2. Elke vorm heeft herkenbare ruimtelijke principes en is in vrijwel elk dorp aanwezig.
- De verdichting langs de Vecht is ook een vorm van suburbanisatie met een lage dynamiek en grotendeels in lijn met het kleinschalige en pittoreske karakter van de dorpskernen.

KNELPUNTEN

- Toename van de verdichting aan de Vecht, met gevolgen voor schaalvergroting en dichtzetten van de doorzichten tussen rivier en ontginningslandschap.
- Maarssen, Oud Zuilen en Maarssenbroek zijn vastgegroeid aan Utrecht en daardoor minder goed herkenbaar als aparte kernen. Andere kernen zijn nog wel als losse eenheden te herkennen.
- Andere trendlijnen lijken door deze trendlijn te worden weggedrukt, enerzijds door de grootschaligheid en anderzijds door de raakvlakken met de andere trendlijnen. Voorbeelden hiervan zijn: eigenheid van elk rivierdorp, de veenweidegebieden en gebieden van de waterlinies die worden volgebouwd, bouw langs de lengte van de bundel grote infra (waardoor panorama’s dicht dreigen te raken), buitenplaatsen die worden volgebouwd.
- Suburbanisatie langs de A2 (met woningbouw en industriegebieden) zorgt voor het dichtzetten van het snelwegpanorama en tast de relatie van de grote infrastructuur met het landschap aan.
- De aanwezigheid van woonboten en bijbehorende tuinen, bebouwing, agrarisch grondgebruik en direct aan de oevers gelegen wegen beperkt de zichtrelatie met de rivier.

DE VERSCHILLENDE VORMEN VAN SUBURBANISATIE RONDOM MAARSSEN

historische dorpskern

uitbreidingswijken interbellum

grote naoorlogse uitbreidingen

uitbreidingen van jaren 70 tot en met jaren 90

uitbreidingen na 2000

woonboten

industriegebieden

1. historische dorpskern Maarsen Dorp

2. Maarssen Broek

3. Op Buuren

4. Bedrijventerrein Lageweide

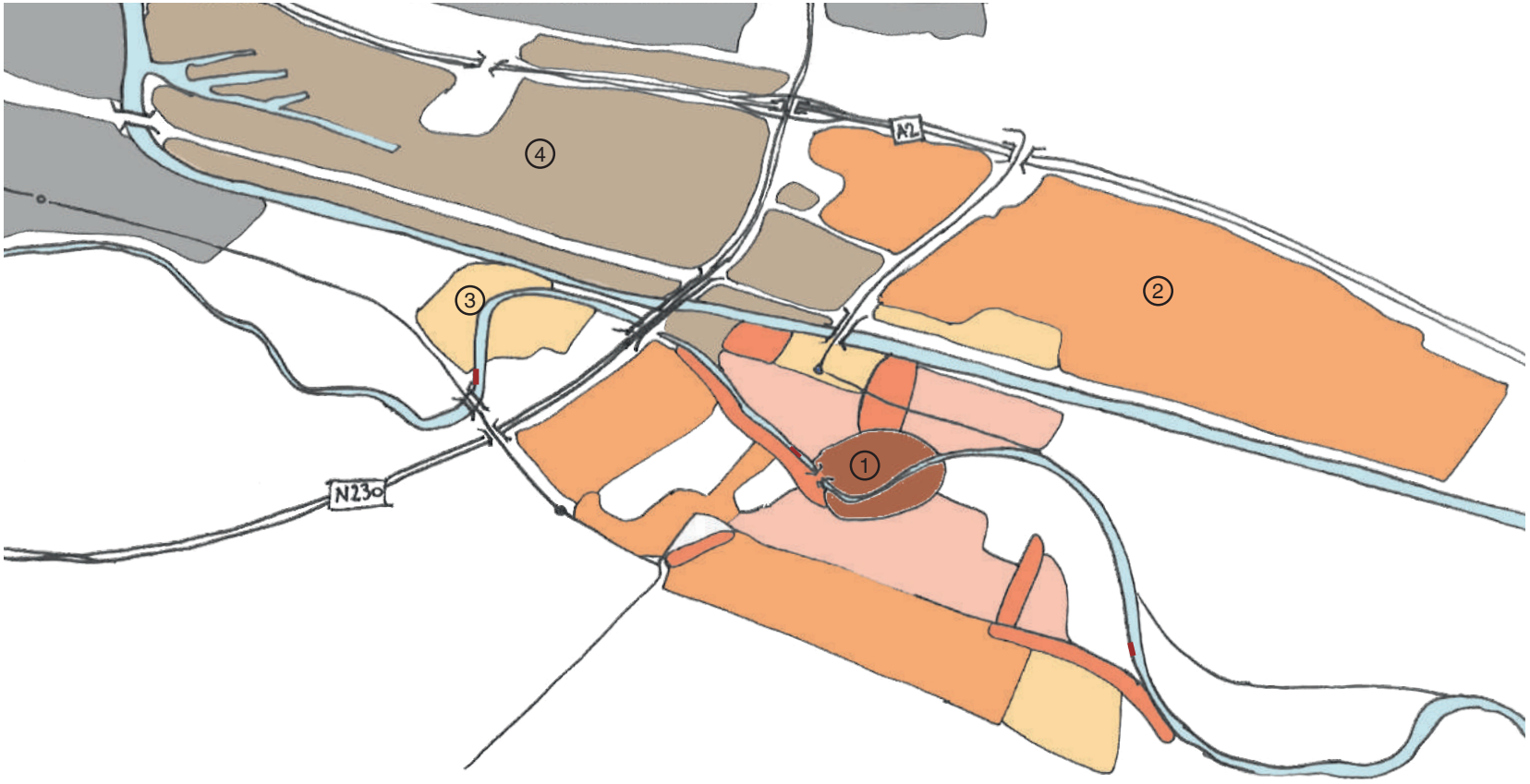

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
De verstedelijkingsdruk van de noordvleugel van de Randstad drukt ook op Stichtse Vecht. Dit leidt tot verdichting en upgrading van bestaand stedelijk gebied en het zoeken naar locaties (buiten de 'rode contour') voor verdere verstedelijking.

Het suburbane wonen wordt gevarieerder. Behalve de traditionele eengezinswoningen gaat het om starters- en seniorenwoningen, sociale woningbouw en vestigingsmogelijkheden voor middeninkomens.

Mobiliteit
De woonopgave vraagt ook om nieuwe verbindingen naar de nieuwe woonmilieus.
Energietransitie:
De verduurzaming van de woningbouw, onder meer energieneutraal bouwen en integratie van duurzame energie binnen de woonwijken, zoals zonnepanelen op daken.
Klimaatadaptatie door de aanleg van waterberging en groen binnen het stedelijk gebied.

Bodemdaling
De dorpskernen en de relatie met het omliggende landschap. Dorpsuitbreidingen op de veenweidegebieden, zoals Kockengen, moeten op zoek naar nieuwe vormen van uitbreiding in relatie tot de bodemdaling.

Economie
De ontwikkeling van bedrijventerreinen blijft in de toekomst een opgave. Het gaat zowel om versterking van bestaande locaties als de ontwikkeling van nieuwe locaties.

Natuur
Het natuurinclusief bouwen is van betekenis voor natuurontwikkeling.

AGENDA CULTUURHISTORIE

- Zorg dat verdere uitbreiding van de kleinere kernen past bij de eigenheid van de kern zelf en dat de kernen als losse eenheden herkenbaar blijven. Voorkom het verlies van de dorpse sfeer door voort te bouwen op de schaal en korrel van de dorpen.
- Zorg dat bouwen in het veenlandschap beperkt blijft en dat de samenhang met de karakteristieken van het landschap als uitgangspunt gebruikt wordt: verkaveling in het slagenlandschap, landelijk wonen, langs bestaande linten, openheid van het landschap. Dit geldt ook voor de dorpsuitbreidingen in andere kernen.
- Let op de samenhang tussen historische kern en de nieuwe suburbane delen. Historische dorpskern als identiteitsdrager, en niet de dorpsuitbreiding.
- Bouw voort op het concept van Vechts Bouwen, maar zorg voor gelaagdheid van het concept en neem bij het toepassen de eigenheid van de locatie als uitgangpunt. Voorkom nivellering van het concept.
- Zoek voor concentratie van suburbane gebieden waar al concentratie plaatsvindt, dus inbreiding en upgrading in plaats van uitbreiding om te voorkomen dat het open landschap en een van de grootste kernwaarden van Stichtse Vecht verloren raakt.
- Accepteer verdichting van het stedelijk gebied, bijvoorbeeld door hoogbouw rond de OV knooppunten.
- Houd balans in de verdichting van de Vecht, houd doorzichten tussen de rivier en het landschap in stand. Uitgangpunten bij verdichting aan de Vecht: lage dynamiek, kleinschaligheid (kleine korrelgrootte), pittoresk en groen.
- Houd bij het zoeken van locaties naar nieuwe bedrijventerreinen/locaties rekening met de aansluiting op de grote infrastructuur. Ontzie hiermee de kwetsbare infrastructuur van de 'langzame Vecht'.
- Gebruik de urbanisatie om schuilplaatsen en nestgelegenheid te bieden aan gebouwbewonende soorten door natuurinclusief bouwen en ontwikkelen.
- Ontwikkel een integrale visie op de 'snelle Vecht', waarin de bedrijventerreinen/locaties zijn meegenomen.

Boven: recreatiegebied Bosdijk in het westelijk veenweidegebied.

Onder: vakantieverblijven en waterrecreatie bij Scheendijk (bij de Loosdrechtse Plassen).

TRENDLIJN RECREATIELANDSCHAP

- grenzen Stichtse Vecht
- Vecht, Aa en Angstel
- historische dorpskernen
- ecologische hoofdstructuur
- groene contuur
- noorderpark
- recreatiegebieden
- verbindingswegen
- waterlopen
- plassen

8. HET RECREATIELANDSCHAP

DE VECHT ALS DECOR

Al sinds de Gouden Eeuw toen de Amsterdamse kooplieden een ‘herenkamer’ aan hun boerderij lieten bouwen is Stichtse Vecht te typeren als een lustoord voor de stedeling en voor de eigen bewoners. Het combineren van nut (agrarische opbrengst) en lust (genieten van het buitenleven) is een typisch Nederlandse traditie die in Stichtse Vecht prominent tot uiting komt. Vandaag de dag is Stichtse Vecht het ‘buiten van de Randstad’ en een groene long tussen de grote steden in. Daarbij gaan nut en lust nog steeds samen. Het nut vertaalt zich in de suburbanisatie en de komst van mensen die hier wonen en/of werken. De lust is terug te zien in de vele voorzieningen voor recreatie en toerisme: recreatiewoningen, watersport, recreatieparken, natuurgebieden, fiets- en wandelpaden en attracties. Het erfgoed geeft deze bestemming een meerwaarde: het decor van de Vecht, de oude dorpen, forten, buitenplaatsen en kleinschalige landschappen. Het recreatielandschap draagt bij aan de werkgelegenheid en het voorzieningenniveau in de dorpen en langs de rivieren. Daarnaast is er, met name in en om de oostelijke veenplassen, een watersportlandschap ontstaan, zoals bij de Scheendijk achter Breukelen.

UITZONDERLIJKE KWALITEITEN

- Het erfgoed als het decor van de Vecht, dorpen, forten, buitenplaatsen en kleinschalige landschappen. Dit is een wezenlijk onderdeel van het recreatielandschap.
- Strategische ligging tussen twee grote steden Amsterdam en Utrecht. De A2 en het spoor fungeren hierbij als hoofdverbindingswegen voor een snelle bereikbaarheid van de streek.
- Gelaagdheid in aanbod: langs de oeverwallen van de Vecht zijn pittoreske historische dorpen en buitenplaatsen met parken en doorzichten. In de weidegebieden de oeroude copeverkaveling, het waterlinielandschap, de plassen en de natuurgebieden in de polders.
- De Vecht als schakel in de ‘staande-mastroute’ die de recreatievaart van zuidwest-Nederland naar Friesland brengt. Het enigszins meanderend karakter van de Vecht en de aanwezigheid van buitenplaatsen, oude stadjes en een gevarieerd landschap maken de Vecht tot een aantrekkelijke rivier voor de recreatievaart.
- Ruilverkaveling in oostelijk en westelijk veenweidegebied resulteert in een combinatie van agrarisch gebruik en ruimte voor recreatie en natuurontwikkeling.
- Veenplassen met legakkers zijn geschikt voor waterrecreatie.

KNELPUNTEN

- Toenemende recreatiedruk zorgt voor overlast en negatieve leefbaarheidsaspecten in de dorpen.
- Toenemende vraag naar recreatiewoningen en verblijfsaccommodaties langs de veenplassen: deze raken steeds meer permanent bewoond. Dit bemoeilijkt het recreatief gebruik en zet het zicht naar de plassen dicht.
- De combinatie van bestemmings- en recreatief verkeer maakt dat er een relatief groot auto-aanbod is. Met name de wegen langs de Vecht zijn niet op de recreatiedruk voorbereid.
- Het steeds meer wegvallen van agrarisch gebruik en de natuurlijke inrichting van veenweidegebieden kan tot een versnippering van het landschap leiden.

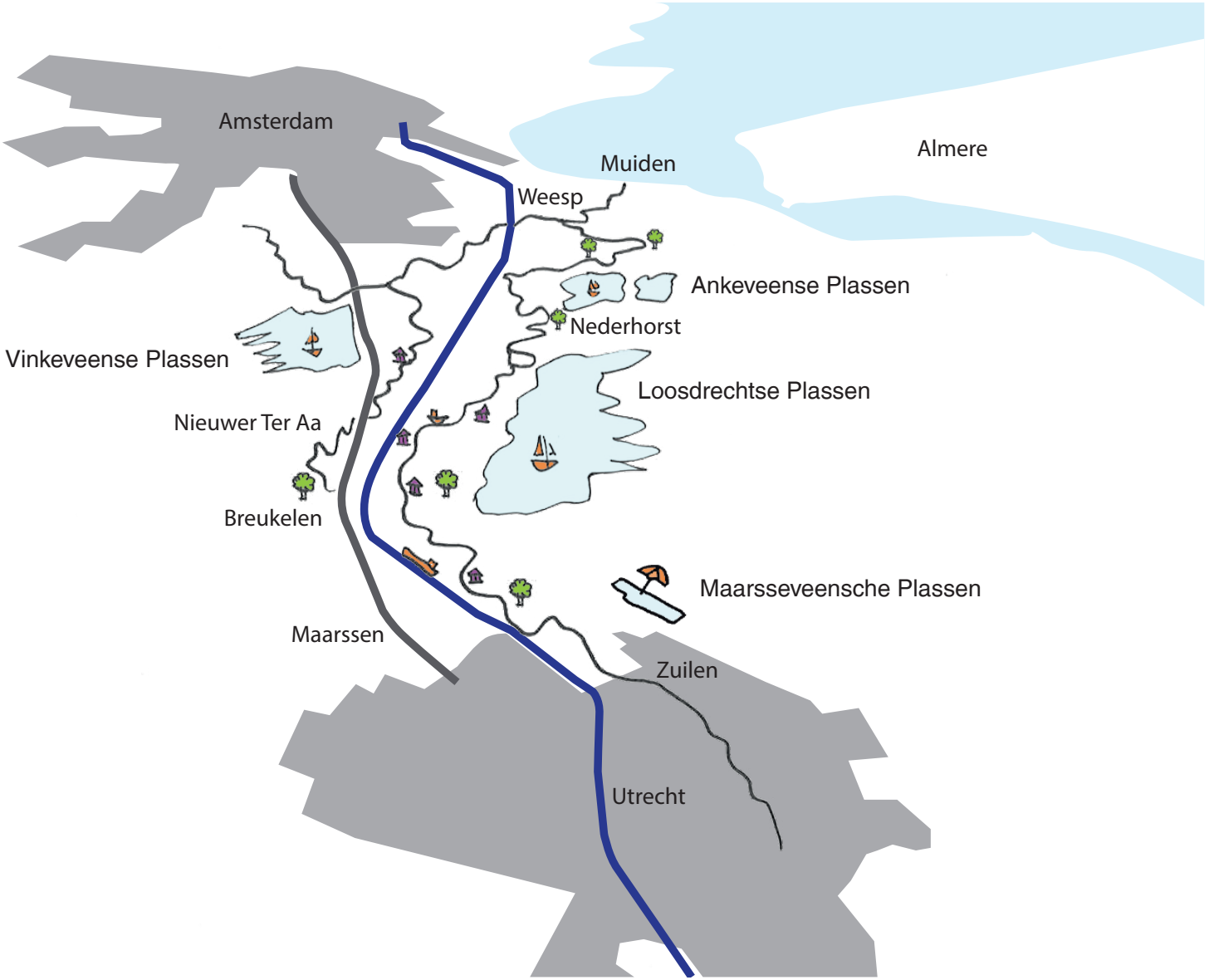
Amsterdam
Muiden
Almere
Weesp
Ankeveense Plassen
Nederhorst
Vinkeveense Plassen
Loosdrechtse Plassen
Nieuwer Ter Aa
Breukelen
Maarsseveensche Plassen
Maarssen
Zuilen
Utrecht

HUIDIGE KRACHTENVELD

Woningbouwopgave
De zoektocht naar een balans van natuur en cultuur onder invloed van toenemende verstedelijking en recreatie. Noorderpark is een belangrijk natuurgebied in het cultuurlandschap.

Mobiliteit
Vanaf de Vecht gezien is het doorschuiven van doorgaand verkeer richting de corridor (‘snelle Vecht’) de enige mogelijkheid om de verschillende belangen aan de Vecht in overeenstemming met het karakter van de rivier te honoreren. De bundel van grote infrastructuur gaat steeds meer onderdeel uitmaken van het recreatielandschap.

Economie landelijk gebied
Balans agrarisch gebruik landschap, natuurontwikkeling en recreatie t.b.v. open cultuurlandschap. Het wegvallen van de agrarische functie in het veenweidegebied legt druk op het open cultuurlandschap. De landbouwfunctie is vanouds een wezenlijk onderdeel van de veenweidegebieden.

Recreatie
Waterrecreatie is populair in Stichtse Vecht. Toenemende vraag naar recreatiewoningen en verblijfsaccommodaties, ook op kwetsbare plekken zoals: legakkers, oevers rivier, havens. De groeiende recreatie zorgt voor overlast in het gebied.

Herprofilering van historische routes ten behoeve van ontsluiting recreatie: gedacht wordt aan toeristische overstappunten (TOP) waar de recreant zijn auto kan parkeren voor de overstap naar fiets en wandelroutes, ontwikkeling van aantrekkelijke fiets-, vaar-, en wandel routes.

Natuur
Natuur en landschap zijn bepalend voor mogelijkheden/ beperkingen recreatieontwikkeling. Denk aan de kerngebieden (Natura 2000 en NNN).

AGENDA CULTUURHISTORIE

- De uitdaging voor Stichtse Vecht is om onderscheidend te blijven met de culturele rijkdom en deze kwaliteit in te zetten voor educatie en cultuurtoerisme. Tevens is het de uitdaging om de waarden van het cultuurlandschap te behouden en grenzen te stellen aan intensivering van het gebruik van de Vechtstreek en deze duurzaam te ontwikkelen als ‘groene long’ van de Randstad.
- Houd de kwaliteiten van het ‘buiten van de Randstad’ in stand en bouw voort op de essentiële principes van het landschap: de rivieren met hun pittoreske dorpen en doorzichten naar het landschap, open en groene agrarisch veenweidegebieden, twee verstedelijkte dorpsgebieden (Breukelen en Maarssen), het waterlandschap / Nieuwe Hollandse waterlinie, de wereld van de ‘snelle Vecht’ in de bundel Grote infrastructuur en natuur (bijvoorbeeld langs de oevers en de Molenpolder).
- Zorg voor samenhang tussen het cultuurlandschap en het recreatieaanbod. Dit betekent, geen aanbod forceren dat niet bij het kenmerkende landschap past. Natuur en landschap zijn een leidend kader voor recreatieontwikkeling en -beleving. Respecteer kerngebieden (Natura 2000 en NNN) en ontwikkel in balans.
- Breng nieuwe functies in lijn met de historische ontwikkeling van Stichtse Vecht bij het wegvallen van andere functies. Zoek bij het verdwijnen van de agrarische functie in de veenweidegebieden naar functies die het open cultuurlandschap bewaren.
- Ruilverkaveling uit de jaren zestig kan een aanleiding en voorbeeld zijn voor het inbedden van recreatie in de agrarische gebieden. Hier werd het landschap multifunctioneel ingericht door landbouw en recreatie hand in hand te laten gaan (met speciale routes en gebieden voor de recreant, los van de routes voor de landbouw).
- Zorg voor balans in de ontsluiting voor recreanten en de woon- en werkgebieden. Hierbij wel de kwaliteiten van de historische routes zoveel mogelijk behouden en volgens de karakteristieken doorontwikkelen. Denk aan mobiliteit reguleren en geleiden via transferia en de auto zo veel mogelijk beperken om de ‘langzame Vecht’ te ontlasten.
- Verblijfsgebieden t.b.v. recreatie (bijvoorbeeld recreatiewoningen) in lijn met het landschap ontwerpen. Voorkom standaardisatie. De ontwikkelingen op de legakkers bij de veenplassen met steeds groter wordende vakantieoorden met een zekere monocultuur leggen teveel druk op het landschap.
- Bij de naturalisatie van de veenweidegebieden: zorg dat de verkaveling van het ontginningslandschap leesbaar en herkenbaar blijft.
- Zoek een balans tussen natuur(ontwikkeling) en recreëren. Respecteer daarbij de stiltegebieden.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In het trendlijnenrapport worden de dilemma's waar de gemeente voor staat duidelijk. Sommige opgaven blijken heel goed te passen bij een bepaalde trendlijn of juist helemaal niet te passen bij een andere. De grote ruimtevraag (mobiliteit, energietransitie, woningbouw, bodemdaling, landbouw, water, etc.) leidt gemakkelijk tot een versnippering van ingrepen, waarbij deze opgaven over de gemeente worden uitgesmeerd. Voorkomen moet worden dat er nivellering van de trendlijnen en verlies van de grote schaal en samenhang die de gemeente kenmerkt optreedt.

Het is belangrijk de grote structuren van het naast elkaar bestaan van de 'snelle Vecht' en de 'langzame Vecht' en de hierbij behorende kwaliteiten te bewaren. Dit is een grote troef voor Stichtse Vecht. Hiermee beschikt de gemeente over een volwaardige historische structuur (een landschappelijk lint van dorpen, buitenplaatsen, etc.) en een volwaardige moderne structuur.

Voor de omgevingsvisie willen wij graag vanuit het trendlijnenrapport onderstaande aanbevelingen meegeven.

ALGEMEEN VOOR ALLE TRENDLIJNEN GELDT:

- Bewaak de balans tussen alle ruimtelijke claims;
- Zoek (of vind) een manier om constante transformatie te koppelen aan het vasthouden van de herkenbaarheid en cultuurhistorische rijkdom van het gebied;
- Bewaar de ruimtelijke samenhang in dit duizend jaar oude cultuurlandschap.

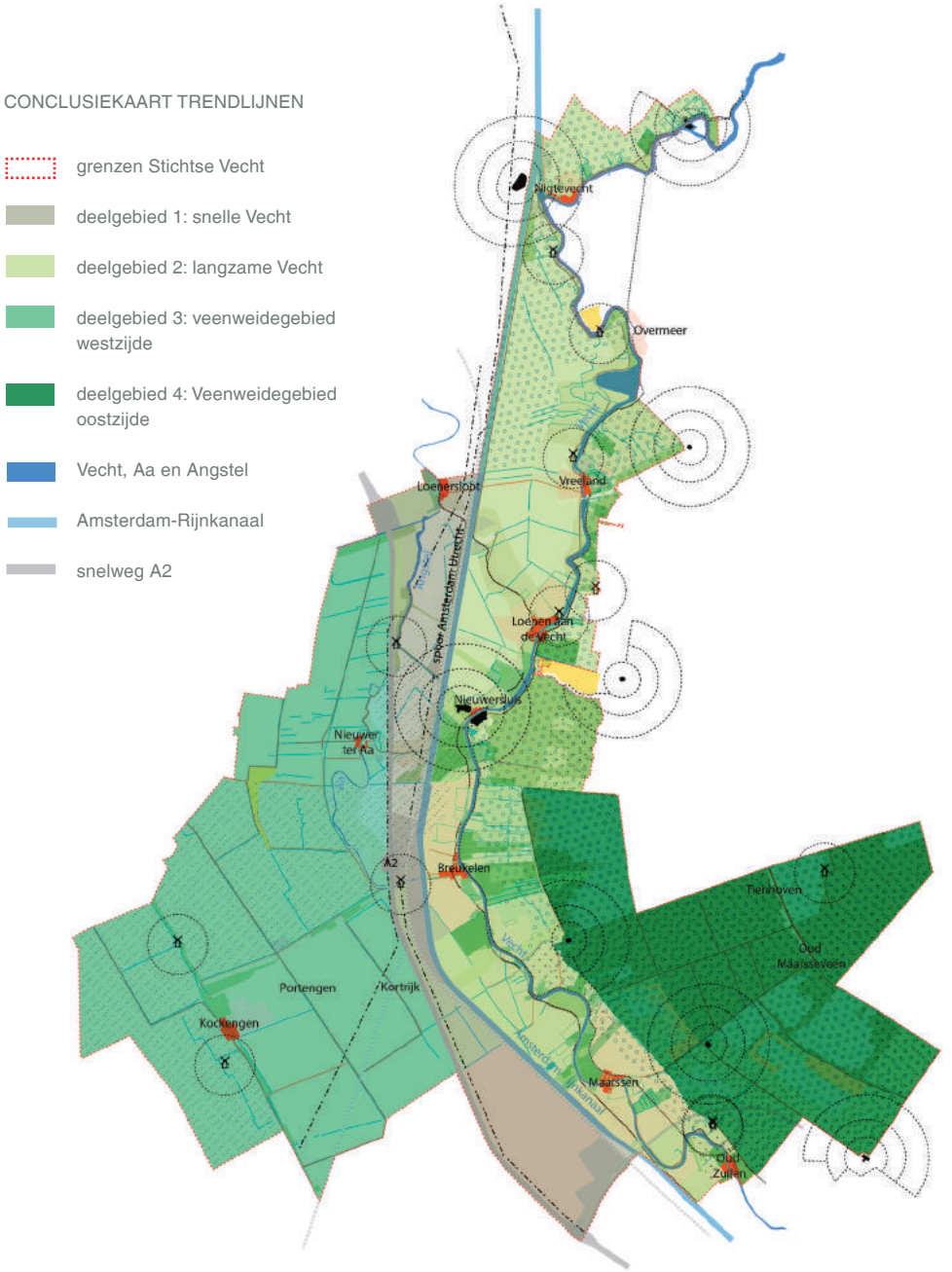

deelgebied 1: snelle Vecht

deelgebied 2: langzame Vecht

deelgebied 3: veenweidegebied westzijde

deelgebied 4: Veenweidegebied oostzijde

DEELGEBIED 1: DE ‘SNELLE VECHT’

Het lijkt voor de hand te liggen om grootschalige opgaven (opwekking duurzame energie, woningbouw etc.) een plek te geven in de grootschalige en hoogdynamische context van de ‘snelle Vecht’. Dergelijke ontwikkelingen betekenen een nieuw ruimtelijk beeld van het grootschalige moderne landschap. De aanbeveling is om een integrale visie op te stellen voor de ‘snelle Vecht’ (ruimtelijk/wonen/sociaal/economisch/energie), waarin de trendlijnen als drager worden gebruikt. Met deze visie houden we de regie op nieuwe ontwikkelingen en hiermee op de kwaliteit en kunnen we onze eigen positie in relatie tot de regionale opgaven scherp krijgen. De westelijke grens van dit deelgebied is de A2, alles westelijk van de snelweg hoort bij het Veenweidegebied Westzijde. De oostelijke grens ligt bij het Amsterdam-Rijnkanaal. Bij de ‘snelle Vecht’ horen de suburbanisatie Maarssenbroek en stationsgebied Breukelen. Ook het noordelijk vechtweidegebied (ten noorden van Breukelen) tussen de snelweg en het kanaal behoren bij dit gebied.

In de integrale visie moet bekeken worden waar binnen het gedeelte van de ‘snelle Vecht’ de snelwegpanorama’s in stand moeten blijven, welke breedte/omvang groene en open verbindingen moeten hebben en in welke vorm er een overgangszone tussen de ‘snelle’ en ‘langzame Vecht’ geldt. Zo kent het noordelijk deel een meer open karakter en ligt het meer voor de hand om hier aandacht te geven aan de snelwegpanorama’s. Verder zal de ecologische verbinding tussen Maarssen en Breukelen ontworpen moeten worden. En bekeken moet worden hoe de overgang tussen de ‘langzame’ en ‘snelle Vecht’ vormgegeven wordt. Op sommige plekken zal dit een strakke grens zijn, terwijl op andere plekken een meer geleidelijke overgang mogelijk is. Het geheel is een integrale ontwerpopgave.

DEELGEBIED 2: DE ‘LANGZAME VECHT’

De ‘langzame Vecht’ met al haar bijzondere kwaliteiten zorgt voor positieve vestigingsfactoren. In de Randstad is deze kwaliteit uniek. Om te bepalen hoeveel vernieuwing en verdichting dit landschap kan hebben, zonder zijn onderscheidende kwaliteiten te verliezen, is de aanbeveling een sturingsregime voor nieuwe ontwikkelingen te ontwikkelen, waarvoor de uitgangspunten uit de trendlijnen een drager zijn. De grenzen van de ‘langzame Vecht’ rijken van het Amsterdam- Rijnkanaal tot het Veenweidegebied Oostzijde.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is toekomstig werelderfgoed. Vanuit Unesco en het nominatiedossier volgen de richtlijnen voor nieuwe ontwikkelingen. Aanbeveling is in de omgevingsvisie nader te definiëren waar nieuwe ontwikkelingen in relatie tot de Unesco richtlijnen en de unieke waarden al dan niet passend zijn.

DEELGEBIED 3: HET VEENWEIDEGEBIED WESTZIJDE

De bodemdaling en het geringe toekomstperspectief voor de landbouw in de veenontginningen, maakt het voor de hand liggend om hier (bijvoorbeeld in de omgeving van Kockengen) grote veranderingen door te voeren. Tegelijk heeft dit gebied voor Nederland grote cultuurhistorisch waarde, door de hele oude veenontginningen en de dorpscultuur die eeuwenlang stand heeft gehouden. Voor dit gebied is een integrale aanpak nodig. Voor het westelijk veenweidegebied is de aanbeveling een gebiedsgerichte aanpak op te zetten, in samenwerking met een brede groep van stakeholders. Het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen is een mooi voorbeeld voor zo’n aanpak.

DEELGEBIED 4: HET VEENWEIDEGEBIED OOSTZIJDE

Het Veenweidegebied Oostzijde is al opgenomen in een aantal gebiedsprogramma’s (o.a. Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen). Opstellen van nieuwe vervolgstappen in de omgevingsvisie zijn niet noodzakelijk. Hier is met name van belang om het balans tussen recreatie en natuur te waarborgen in combinatie met het cultuurlandschap die het gebied kenmerkt.

OMGEVINGSPROGRAMMA

Bovenstaande aanbevelingen kunnen in het vervolgstuk van het omgevingsprogramma worden opgenomen. Samenvattend betekent dit voor bovenstaande vier deelgebieden:

- deelgebied 1: opstellen van een integrale visie. Voor de visie is een brede aanpak nodig, omdat hier veel trendlijnen en opgaves bij elkaar komen.
- deelgebied 2: in de omgevingsvisie sturingsregime voor nieuwe ontwikkelingen nader definiëren. Per trendlijn en opgave bepalen wat prioriteit heeft.
- deelgebied 3: een gebiedsgerichte visie opstellen met de trendlijn veenontginningen en de opgaves zoals bodemdaling, water, economie landbouw en energie als uitgangspunt.
- deelgebied 4: huidige koers voortzetten.

BRONNEN

LITERATUUR EN RAPPORTEN

- Ateliers Vechtstreek, Landschapsgoed, HerenVecht (inzending prijsvraag EO Wijers-stichting), Rotterdam/ Utrecht 2009
- S. de Clercq em J. Jonker-Duynstee, *De Kracht van Stichtse Vecht. landschap en cultuurhistorie,* Maarssen 2018
- S. de Clercq, Land uit water, 2014
- DHV Water, Restauratieplan Vecht, 1996
- N. van Dooren en VPC (Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied), Vecht Vademecum, Amsterdam/Utrecht 2002
- EO Wijers-stichting, Ideeënprijsvraag Vechtstreek, 'Het buiten van de Randstad', Deventer, 2008
- EO Wijers-stichting, Schuif het verhaal achter de opgave naar voren! Verslag vijfde werkconferentie voor de achtste prijsvraag, Woerden, 2008
- EO Wijers-stichting, Frisse ideeën voor de Vechtstreek, Bennekom, 2009
- A.K. Evers e.a., De Vechtstreek: het buiten van de Randstad, Gebiedsvisie voor de Vechtstreek, 2007
- Gemeente Breukelen, Gemeente Loenen en Brons + partners landschapsarchitecten BV, Landschapsontwikkelingsplan (LOP) Breukelen-Loenen, 2008
- Gemeente Maarssen en Brons + partners landschapsarchitecten BV, Landschapsontwikkelingsplan (LOP) Maarssen, 2010
- Gemeente Stichtse Vecht, Kadernotitie Cultureel Erfgoed gemeente Stichtse Vecht, 2014
- Gemeente Stichtse Vecht en SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen, Waardevol Levend Land, Toelichting bij de cultuurhistorische waardenkaart, Wageningen 2016
- Gemeente Stichtse Vecht en Witteveen+Bos, Groen Structuur Plan (GSP) gemeente Stichtse Vecht, 2017
- A. Haartsen, Ontgonnen verleden, regiobeschrijvingen provincie Utrecht, 2009
- Adviesbureau Haver Droeze, Vechtcode (inzending prijsvraag EO Wijers-stichting), Amersfoort, 2009
- La4Sale en VPC, Belvedère bouwen, Vecht- en Plassengebied, Amsterdam 2002
- La4Sale, Wonen op de Vecht, studie naar landschappelijke bijdrage van woonboten aan de Vecht, Amsterdam 2003
- Provincie Utrecht, De Utrechtse buitenplaatsenbiotoop, Utrecht 2014
- Provincie Utrecht, Leidraad behoud door ontwikkeling op historische buitenplaatsen, Utrecht 2014
- M. Steenhuis, *Jan Kalff, landschapsarchitect in de naoorlogse stedenbouw*, Wageningen 2004
- VPC in samenwerking met het Departement Informatica van de Universiteit Utrecht (ICS), Startnotitie Venster op de Vecht, Amsterdam 2006

WEBSITES

- www.vensteropdevecht.nl
- www.ontdekdewaterlinie.nl
- hollandsewaterlinie.erfgoedsuite.nl/atlas-nhw
- cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/downloads/dossiers/531085_tussenstelling_rijnauwen_vechten.pdf
- Archeologische waarden en beleidsadvieskaart http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Stichtse%20Vecht/229102/229102_1.html

COLOFON

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de gemeente Stichtse Vecht door SteenhuisMeurs.

Projectteam SteenhuisMeurs:
Prof. dr. ir. Paul Meurs, dr. Marinke Steenhuis, ir. Benjo Zwarteveen en ir. Johanna van Doorn.

SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam
Hoofdweg 255 9765 CH Paterswolde
050 3080100
www.steenhuismeurs.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SteenhuisMeurs. Let op: Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Wij zijn niet aansprakelijk voor schade die voortkomt uit het ongeoorloofd gebruik van het beeldmateriaal in deze uitgave.

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot het beeldmateriaal in dit rapport te achterhalen. Als u denkt dat uw materiaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact met ons op.

© SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam.

© STEENHUISMEURS, APRIL 2019.